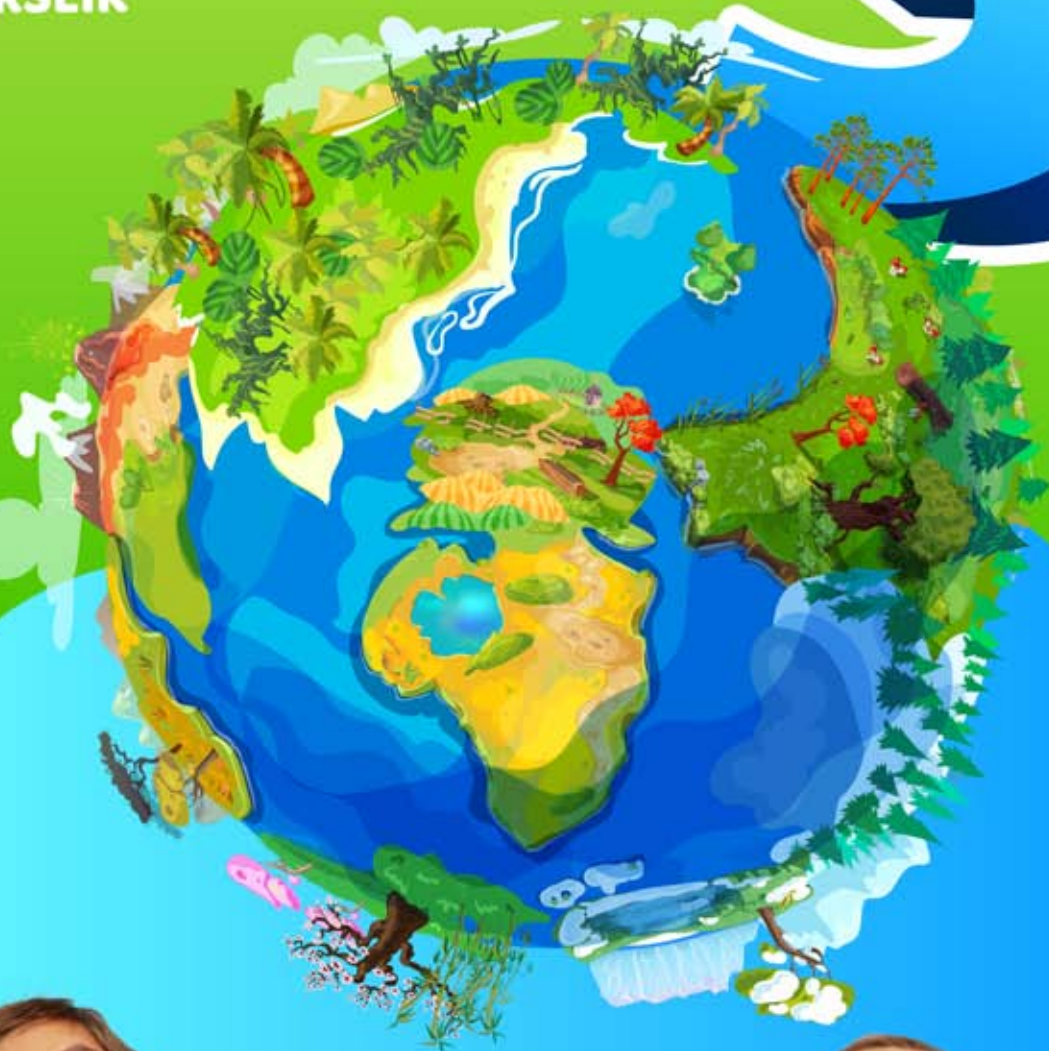

HƏYAT BİLGİSİ

DƏRSLİK

3

©HİTƏ
VƏTƏN

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

LAYIHƏ

LAYIHƏ

NƏRGİZ CABBARLI
KÖNÜL MAHMUDOVA
FİDAN ƏZİZOVA

Ümumi təhsil müəssisələrinin **3**-cü sinifləri üçün

HƏYAT BİLGİSİ

fənni üzrə dərslik

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

LAYIHƏ

CANLI HƏYAT

1

1	Canlılar və cansızlar aləmi	6
2	Canlıların qidalanması	10
3	Bitkilər və həyat	14
4	Torpaq	18
5	Bitkilərin yayılması	22
6	Bitkilərin qruplaşması	26
7	Heyvanların qruplaşması	30
8	Ətraf mühitin təmizliyi	34

Motivasiya
mətni

AİLƏ, CƏMİYYƏT VƏ ÜNSİYYƏT

2

9	Ailə və kollektiv	38
10	Ünsiyyət mədəniyyəti	42
11	Başqa mədəniyyətlərə münasibət	46
12	Müsbət və mənfi xüsusiyyətlərimiz	50
13	Dinləri tanımaq	54
14	Dövlət rəmzlərimiz	58
15	Hüquqlarımız	62
16	Büdcəmiz	66

3

HƏRƏKƏT VƏ İSTİQAMƏT

17	Duyğu orqanlarımız	70
18	Coğrafi obyektlər	74
19	Planın çəkilməsi	78
20	Yol nişanları	82
21	Nəqliyyatdan istifadə qaydaları	86

VAZIRLIQ

4

Bilgi

SAĞLAMLIQ VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK

22	Təhlükələrdən qorunmaq	90
23	Fövqəladə hallarda davranış qaydaları	94
24	Sağlamlığımız və vərdişlərimiz	98
25	Qida təhlükəsizliyi	102

Nəticə
çıxarmaq

Araşdırma

Sual

Müzakirə

Tapşırıq

Əlavə məlumat al

Dərslikdəki **QR kodlara** müraciət edərək mövzu ilə əlaqədar daha çox maraqlı məlumat əldə edə bilərsiniz.

1

Canlılar və cansızlar aləmi

Təbiətdəki canlılar və cansızlar arasında sıx əlaqə var. Canlılar cansız varlıqlar olmadan yaşaya bilməz. Çünki onların böyümək üçün havaya, suya, günəş istisinə və işığına, torpağa ehtiyacı var. Bu, canlı və cansız varlıqlar arasında əlaqə olduğunu göstərir. Siz artıq bilirsiniz ki, təbiətdə su buxarlanıb bulud əmələ gətirir. Buluddan yağan yağış, qar, dolu suya çevrilib çaylara, göllərə, dənizlərə qarışır. Yəni təbiətdə dövrən edir. Bu isə cansız varlıqlar arasında əlaqə olduğunu göstərir.

Canlıların özləri arasında da əlaqə var və bu əsasən qidalanma ilə bağlıdır. Məsələn, heyvanlar bitkilərlə və başqa heyvanlarla qidalanırlar.

? Bəs siz canlı və cansız varlıqlar arasında hansı əlaqələri müşahidə etmisiniz?

istifadə edilənlər

Layihə

1. Canlı varlıqların cansızlara ehtiyac duymasının səbəbi.
2. Canlılar arasındakı əlaqələri.

Canlılar və cansızlar arasında əlaqə sxemi quraq.

1

Bir-biri ilə əlaqəsi olan canlıların şəkillərini seçin.

4

Oxlar vasitəsilə bu əlaqənin sxemini qurun.

2

Oxlar vasitəsilə bu əlaqənin sxemini qurun.

5

Bir-biri ilə əlaqəsi olan canlıları və cansızları seçin.

3

Bir-biri ilə əlaqəsi olan cansızları seçin.

6

Oxlar vasitəsilə bu əlaqənin sxemini qurun və nəticəni müzakirə edin.

1. Canlı varlıqlar arasında hansı əlaqələr olduğunu tapdınız?
2. Bu əlaqələrdən hansı faydalı əlaqə hesab edilə bilər?
3. Əlaqələrdən hansı qidalanma ilə bağlıdır? 4. Hansı cansız varlıqların bir-biri ilə əlaqəsi olduğunu müəyyən etdiniz?

Layihə əsasında müəyyən etdim ki...

Sizcə, canlıların inkişafında cansız varlıqların nə kimi rolu ola bilər? Nümunələr göstərin.

Torpaqla çiçək, su ilə heyvan, günəşlə meyvə ağacı arasındakı əlaqəni əsaslandırın. Bu əlaqəni necə adlandırı bilərsiniz?

Günəşlə torpaq arasındakı əlaqəni necə adlandırmaq və izah edə bilərsiniz? Onlardan hansının digərinə ehtiyacı var?

Meşədə müxtəlif canlılar yaşayır. Şəkildəki canlılar arasında hansı əlaqə var?

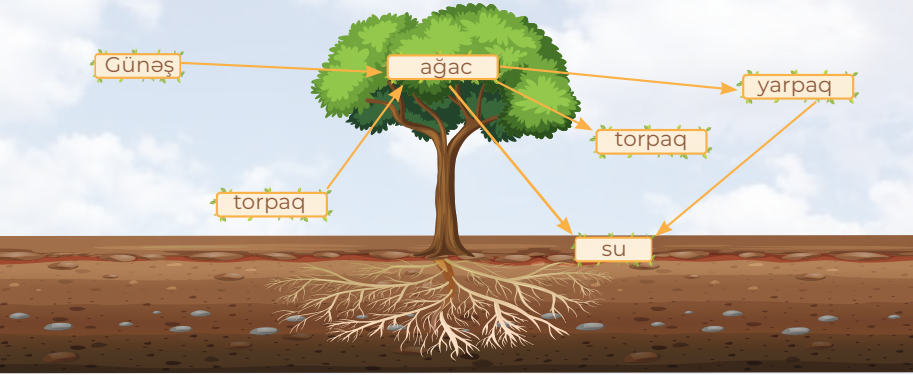

Şəkildə göstərilənləri necə əlaqələndirmək olar?

Sxemdə göstərilmiş əlaqələri təsvir edin:

Təbiəti müşahidə edin. Canlılar arasında faydalı əlaqəyə aid nümunələr göstərin.

Aşağıda qeyd edilən hansı canlı və cansız arasında əlaqə olduğunu müəyyən edin.

1 çiçək	5 torpaq
2 günəş	6 ay
3 yağış	7 insan
4 daş	8 göbələk

Qələm, odun və ağac arasında, buğda, un və çörək arasında əlaqə ardıcılığını tapın və şərh edin.

Meşələrin məhv edilməsinin oradakı canlılara və onlar arasındakı əlaqəyə təsirini araşdırın.

Bioloqlar təbiətdəki canlı orqanizmləri öyrənirlər.

Təbiətdə maraqlı canlılardan biri də bütün qışı donmuş halda keçirən Alyaska qurbağasıdır. O, aylarla donmuş vəziyyətdə qalır. Yaz gəldikdə isə bir gün, ya da 10 saat ərzində qış yuxusundan ayılır.

Yer üzündə həyat olması üçün təbiətdə canlı və cansız varlıqlar arasında qarşılıqlı əlaqələr olmalıdır.

2

Canlıların qidalanması

Alimlər uzun illərdir ki, təbiəti müşahidə edir, onu öyrənməyə çalışırlar. Müşahidələr zamanı təbiətin əsas hissəsi olan canlılarda bir çox eyni xüsusiyyətlər olduğu aşkar edilib. Buna görə də onlar oxşar xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılıb ki, öyrənmək daha asan olsun.

Bu xüsusiyyətlərdən biri də qidalanmadır. Məsələn, inək, ceyran, dovşan kimi bəzi heyvanlar eyni cür qidalanırlar, təbiətdəki bitkiləri yeyirlər. Bu cür canlılar otlayan heyvanlardır.

Elə heyvanlar da var ki, ancaq ətlə, yəni başqa heyvanlarla qidalanırlar. Bu canlılara isə ət yeyən heyvanlar deyilir. Onları yırtıcılar da adlandırırlar.

Təbiətdə həm bitki, həm də heyvanlarla qidalanan canlılar da var. Məsələn, şimpanze, kirpi bu cür canlılardandır.

Sizcə, həm bitki, həm də ət yeyən canlıları necə adlandırmaq olar?

istifadə edilənlər

Təbiətdə canlıların necə qidalandığını bilmək üçün aparılan təcrübələrdən biri də soxulcanla bağlıdır.

Təcrübə

Gəlin biz də oxşar təcrübə keçirək.

1

Plastik qabın bir tərəfini kəsin.

2

İçində soxulcan olan torpağı qaba tökün.

3

Üzərinə çınqıllı qarışım əlavə edin.

4

Torpaq və çınqıllı qarışımı növbə ilə təkrar tökün. Üzərinə doğranmış ot əlavə edin.

5

Alınan qarışımı sulayın.

6

Qabın ətrafına qara karton qoyub yapışqanlı lentlə bağlayın. Müşahidələrinizi qeyd dəftərinizə yazın.

1. Soxulcanların nə ilə qidalandığını müşahidə etdiniz?
2. Soxulcan və torpaq arasında necə bir əlaqə olduğunu söyləmək olar?

Təcrübə əsasında müəyyən etdim ki...

Necə düşünürsünüz, soxulcanlar hansı canlılar üçün qida ola bilər?

Sizcə, bu canlılardan hansılar bitki ilə qidalanır?

1

2

3

4

5

Aşağıdakı canlılardan hansılar heyvan mənşəli qida ilə qidalanır?

1

2

3

4

5

Sizcə, şəkillərdəki heyvanlar hansı xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılıb?

Ovunu tutmaq və qidanı parçalamaq üçün yırtıcılarda hansı xüsusiyyətlər var?

Bu bitkilərdən hansılar köklərindən qidalandığımız bitkilərdir?

Yerkökü

Albalı

Balqabaq

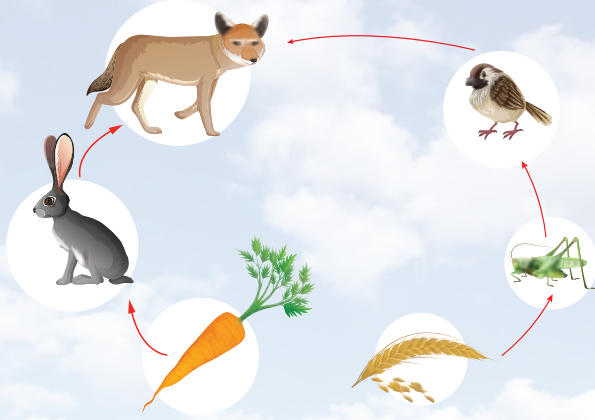
Alma

Çuğundur

Verilmiş canlılar arasında əlaqə sxemini izah edin.

Verilmiş canlılar arasında qida əlaqəsi qurun.

Verilmiş heyvanların qidalanması haqqında araşdırma aparın. Həm bitki, həm də heyvan mənşəli qidalarla qidalanan canlıları seçin.

1

2

3

4

5

6

Peşə

Veterenarlar heyvanları müalicə edən həkimlərdir.

Maraqlı

Böyük yaşıl dəniz tısbağaları otlayan olsa da, balaları molyusk və meduzalarla qidalanır.

QR kod

Skən et

Nəticə

Canlılar arasında əsas əlaqələrdən biri qida əlaqəsidir. Canlılar qidaları təbiətdən əldə edir. Qidalanmadan asılı olaraq heyvanlar müxtəlif qruplara bölünür.

3

Bitkilər
və həyat

Təbiətdəki bütün bitkilər canlı varlıqlardır. Onlar tənəffüs edir, böyüyür, qidalanır, çoxalırlar. Bitkilərin böyüməsində günəş enerjisinin, işığının əvəzedilməz rolu var. Günəş olmasa, bitkilər inkişaf edə bilməz.

Hava da canlıların yaşaması və inkişafı üçün vacibdir. Tənəffüs etdikləri zaman bitkilər həm özləri inkişaf edir, həm də havanı zərərli qazlardan təmizləyir. Buna görə də insanlar təbiəti qorumağa, yaşıdıqları hər yeri yaşıllaşdırmağa çalışırlar.

Bitkilərin inkişafında torpağın da rolu böyükdür. Çünki bitkilər torpaqda yetişir. Onlar inkişaf etmək üçün lazım olan suyu, qidanı torpaqdan əldə edir.

QR kod

Skan et

Sizcə, suyun, yağışın canlıların həyatında rolu nədən ibarətdir?

İstifadə edilənlər

Təcrübə

1. Toxumların cücərməsi üçün lazım olan şərait. 2. Günəşin, suyun, torpağın canlıların inkişafındakı rolu.

Havanın, suyun, günəşin bitkilərə təsirini müşahidə edək.

1

3 plastik dibçək götürün.

4

Dibçəkləri sulayın.

2

Hər üç qaba torpaq əlavə edin.

5

Buğda cücərəndən sonra bir dibçəyi gün düşən yerə, digərini qutunun altına qoyun.

3

İki qabdakı torpağa cücərmiş buğda toxumu əkin. Birinə isə dəmir parçası basdırın.

6

Toxumlarda və dəmirdə hansı dəyişikliyin olduğunu müşahidə edin və yazın.

1. Qutunun içində olan cücərti nə üçün inkişaf etmədi?
2. Dəmirdə niyə inkişaf müşahidə olunmadı? Ümumiyyətlə, bu, mümkündürmü?
3. Hansı dibçəkdəki toxum daha yaxşı inkişaf etdi?

Təcrübə əsasında müəyyən etdim ki...

Bitkilərin boy atmasının, pəncərə qarşısında qoyulmuş otaq bitkisinin gövdə və yarpaqlarını işığa doğru çevirməsinin səbəbi nədir?

Yaşamaq üçün bütün canlıların günəş işığına ehtiyacı var? Bəs günəş işığından qaçan hansı canlıları tanıyırsınız?

Temperaturun aşağı düşməsi şəkildəki canlılara necə təsir edir?

Bitkilər suyu necə əldə edir?

Bu bitkilərdən hansı susuzluğa davamlıdır? Əgər onların mühitini dəyişsəniz, yaxud çox su versəniz, nə baş verər?

Zeytun ağacı

Su zanbağı

Söyüd ağacı

Kaktus

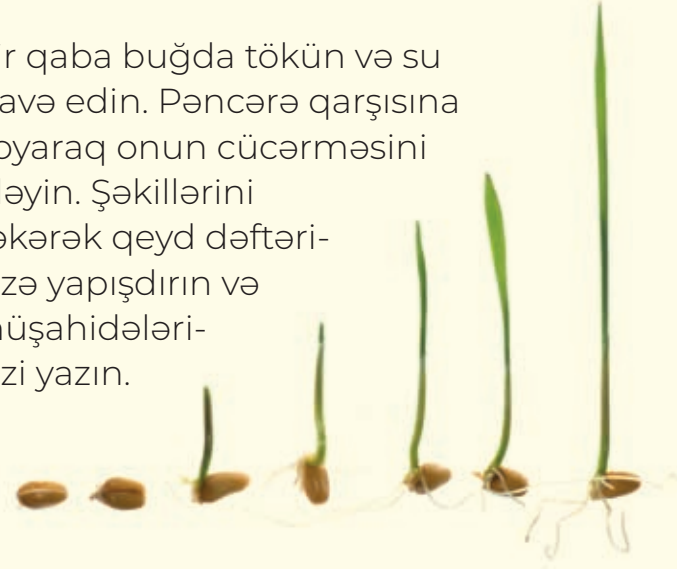
Beqoniya bitkisinin mühitini dəyişin. Onun yarpağını suya salın. Baş verənləri müşahidə edin və qeyd dəftərinizə yazın.

Beqoniya

Bir qaba buğda tökün və su əlavə edin. Pəncərə qarşısına qoyaraq onun cücərməsini izləyin. Şəkillərini çəkərək qeyd dəftərinizə yapışdırın və müşahidələrinizi yazın.

Bir qab islanmış noxudu qaranlıq bir yerə qoyun və iki həftə boyunca müşahidə edin. Baş verənlərin səbəbini araşdırın.

Suyun canlıların həyatındakı rolu haqqında araşdırma aparın.

BİLGİ

Peşə

Bağbanlar bağçılıqla məşğul olan insanlardır.

Maraqlı

Ağcaqayın bitkisi gün ərzində 200 litrə qədər su udur. Ona görə də bağbanlara su yığılan yerlərdə ağcaqayın əkmək məsləhət görülür.

Nəticə

Cansız varlıqlar – Güneş, su, torpaq, hava Yer üzündəki canlılara təsir edir. Onlar arasındakı əlaqə canlıların böyüməsinə və inkişafına təsir göstərir.

4

Torpaq

Bitkilərin inkişafı üçün torpağın vacib olduğunu artıq bilirik. Torpaq həm də bəzi canlıların yaşadığı yerdir. Heyvanların bir qismi həyatlarının əksər hissəsini torpağın altında keçirir. Soxulcanlar, qarışqalar, çölşiçanları, köstəbəklər belə canlılardır. Məsələn, soxulcanlar torpağın dərinliyində olur. Yağış yağdıqdan sonra isə torpağın üstünə çıxır. Bəzi heyvanlar isə havalar soyuduqda torpağın altında gizlənərək özlərini soyuqdan və təhlükədən qoruyur.

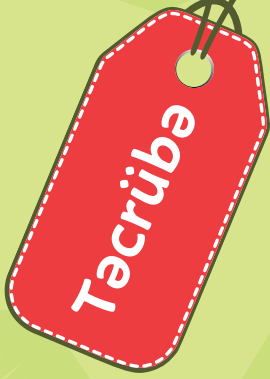
Canlıların yaşaması və inkişafı üçün vacib olan torpaq çox zəngindir. Onun tərkibində qum və su var. Bundan başqa, torpaqda müxtəlif bitki və heyvan qalıqlarından yaranmış çürüntü də olur. Bu, bir çox canlıların inkişafı, qidalanması üçün vacibdir.

Sizcə, torpağın tərkibində daha nə ola bilər?

istifadə edilənlər

1. Torpaqda yaşayan canlıların tənəffüsü.
2. Torpağın tərkibində olanlar.

Torpağın tərkibində nə olduğunu müşahidə edək.

1

Şüşə qaba su tökün.

4

Müəllimin köməkliyi ilə şam yandırın.

2

İçərisinə torpaq əlavə edin.

5

Yanan şamı içində torpaq olan ağzıbağlı şüşə qabın altına qoyun.

3

Suda müşahidə etdiyiniz dəyişikliyi qeyd vərəqinə yazın.

6

Müşahidə etdiklərinizi qeyd edin.

1. Təcrübə zamanı nə müşahidə etdiniz?
2. Suyun üzünə yığılan nədir?
3. Sizcə, suyun rəngi nə üçün qaraldı?
4. Suda baş verən hansı dəyişiklik torpaqda hava olduğunu göstərir?

Təcrübə əsasında müəyyən etdim ki...

Heyvanların və bitkilərin həyatı üçün torpaq nəyə görə əhəmiyyətlidir?

Bu canlılardan hansılar torpağın altında yaşayır?

Bitkilərin yarpaqları, meyvələr, torpaqda yaşayan həşəratlar nə zaman çürüntüyə çevrilir?

Sizcə, nə üçün dibçəkdə çiçək əkən zaman torpağı qumluqdan deyil, ağacların dibindən götürürlər?

Sizcə, bitkilərin dibinin yumşaldılmasının səbəbi nədir?

Torpağın tərkibində hava olduğunu necə əsaslandırma bilərsiniz?

Köstəbəklər, çölşiçanları həyatının çox hissəsini torpaq altında keçirir. Sizcə, onlar burada nə ilə qidalanırlar?

Kağız salfetin arasına bir ovuc torpaq tökün və əlinizlə sıxın. Nəticəni müzakirə edin.

Məktəb həyatında fidan əkin və onun yaxşı inkişaf etməsi üçün nə etmək lazım olduğunu araşdırın. Nəticələri ümumiləşdirin.

Parkların yaşıllaşdırılmasında Eldar şamı bitkisindən istifadə olunur. Bu bitkinin hansı torpaqlarda yetişdiyi haqqında araşdırma aparın.

Şəkildə təsvir edilən heyvanların yaşadığı mühiti araşdırın.

Torpaqşünaslar torpağın tərkibini öyrənən alimlərdir.

Həç bilirsiniz ki, 3 sm qalınlığında torpağın yaranması üçün, ən azı, 500 il lazımdır?

Torpağın tərkibində hava, su, qum və çürüntülər var. Bitkilərin yaxşı inkişaf etməsi torpağın tərkibindən asılıdır.

5

Bitkilərin yayılması

Ötən dərslərimizdə canlılar arasında bir çox əlaqələrin olduğundan danışmışdıq. Bu əlaqələrdən biri də bitkilərin yayılması ilə bağlıdır. Bitkilər bir çox vasitələrlə yayıla bilər. Elə bitkilər var ki, onların toxumlarını külək və su müxtəlif yerlərə aparır. Məsələn, söyüd ağacının toxumlarının yayılmasında külək əsas vasitədir.

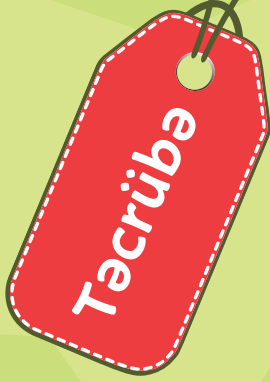
İnsanlar və heyvanlar da bitki toxumlarının yayılmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Məsələn, heyvanlar qidalandıqları böyürtkən, moruq kimi bitkilərin toxumunu başqa bir yerə apara bilər. Bəzi bitkilərin toxumları insanların paltarına, heyvanların tüklərinə yapışmaqla başqa ərazilərə daşınır.

Elə bitkilər də var ki, onların meyvə və toxumları su vasitəsilə yayılır. Məsələn, su zanbağı belə bitkilərdəndir.

istifadə edilənlər

Küləklə yayılan hansı bitkiləri tanıyırsınız?

1. Canlılar və cansız varlıqlar arasında əlaqə.

Bitkilərin yayılmasında küləyin necə iştirak etdiyini müşahidə edək.

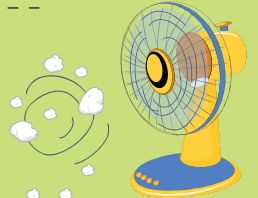
1

Kiçik pambıq topları düzəldin.

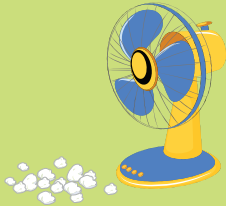
4

Baş verənləri müşahidə edin və qeydlərinizi yazın.

2

Bu topları ventilyatorun qarşısına yığın.

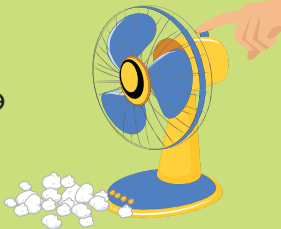
5

Pambıq toplarını lobya toxumları ilə əvəz edin.

3

Ventilyatoru işə salın.

6

Ventilyatoru işə salın və baş verənləri qeyd dəftərinizə yazın.

1. Nə müşahidə etdiniz?
2. Sizcə, ventilyator nəyi əvəz etdi?
3. Pambıq toplarının uçmasının səbəbi nə idi?
4. Bəs digər toxumlar nə üçün uçmadı?

Təcrübə əsasında müəyyən etdim ki...

Aşağıdakı bitkilər hansı yollarla yayılır?

Qarağat

Zəncirotu

Atpıtrağı

Böyürtkən

Aşağıdakı bitkilərdən hansı toxumu küləklə yayılan bitkilərdir?

Söyüd ağacı

Moruq

İtburnu

Qovaq ağacı

Tozağacı

Sizcə, heyvanlar və insanlar vasitəsilə yayılan bitkilərin toxumlarında hansı xüsusiyyətlər olmalıdır?

1 Yüngül olmalıdır

2 Tikanlı olmalıdır

3 Ağır olmalıdır

4 Daşınan olmalıdır

Bu bitkilərdən
hansı su vasitəsilə
yayılır?

Botaniklər bitkiləri
araşdıran alimlərdir.

Elə bitkilər də var ki, Aralıq
dənizi xiyarı kimi toxumla-
rını özləri yayır. Böyüməyə
başladıqca içi yapışqan
maye ilə dolan xiyarın için-
dəki maye fışqırır. Toxum-
lar torpağa düşərək yayılır.

Təbiətdə canlılar arasın-
da əlaqələrdən biri də
yayılma ilə bağlıdır. Bit-
kilərin yayılmasında in-
sanlarla, heyvanlarla
bərabər, külək və su da
böyük rol oynayır.

Fikri tamamlayın:

Qovaq ağacının pambığa oxşayan
tükükləri havada uçuşur. Bu onu
göstərir ki, bu bitki ... vasitəsilə yayılır.

Yalnız su vasitəsilə yayılan bitkilər
haqqında araşdırma aparın.

Pişikotu və qızılağac bitkisinin
yayılma yollarını araşdırın və yazın.

Qızılağac

Pişikotu

6

Bitkilərin
qruplaşması

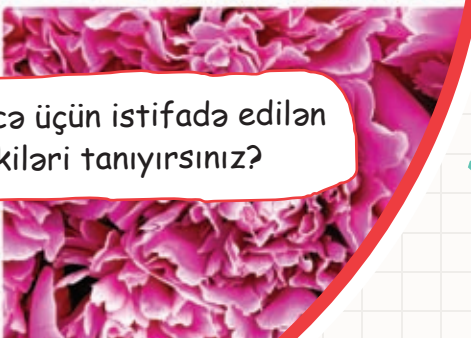
Bitkilər aləmi müxtəlif və zəngindir. Bu müxtəlifliyi öyrənən alimlər bitkilərin bir çox ümumi xüsusiyyətlərə malik olduqlarını müəyyən ediblər. Məsələn, onların bir qismi quruda yaşayır. Bəziləri isə çaylarda, göllərdə, okeanlarda geniş yayılıb.

Bundan başqa, təbiətdə çiçəkli bitkilər və heç vaxt çiçək açmayan, meyvəsi olmayan bitkilər də var.

Bitkilərin bir qrupu meşə və çöllərdə bitir. Bəzilərini isə insanlar özləri becərirlər.

Parkları, küçələri, evləri bəzəmək üçün bitkilərin fərqli növlərindən istifadə olunur. Elə bitkilər də var ki, onlardan dərman hazırlanır. Bu cür bitkiləri dərman bitkiləri adlandırırlar.

istifadə edilənlər

Bəs siz müalicə üçün istifadə edilən hansı bitkiləri tanıyırsınız?

Layihə

1. Bitkiləri bir-birindən fərqləndirən əlamətlər.
2. Müalicə üçün istifadə edilən bitkilər.
3. Əlamətlərə görə qruplaşdırmanın əhəmiyyəti.

Bitkiləri müxtəlif əlamətlərinə görə qruplaşdıraraq.

1

Tanıdığınız bitkilərin şəkillərini seçin.

4

Araşdırdığınız məlumatları cədvələ yerləşdirin.

AD	MƏQSƏD	ŞƏKİL

2

Bu bitkilərə harada rast gəldiyini müəyyən edin və yazın.

5

Bütün şəkillər seçildikdən sonra məlumatlara əsasən bitkiləri iki kitabçada qruplaşdırın.

3

Onlardan hansı məqsədlərlə istifadə olunduğunu araşdırın.

6

Fikirlərinizi müzakirə edin.

1. Bu qruplaşmada hansı xüsusiyyətləri əsas götürdünüz?
2. Seçilən bitkilərdən hansı hallarda istifadə oluna bilər?
3. Sizcə, bitkiləri başqa hansı xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırmaq olar?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Otaq bitkilərindən başqa hansı məqsədlərlə istifadə olunur?

Şəkillərdəki hansı bəzək bitkisi həm də dərman bitkisidir?

Kala

Çobanyastığı

Nana

Aloe

Öskürək və soyuqdəyməyə qarşı istifadə edilən hansı bitkiləri tanıyırsınız?

Şəkillərdəki hansı bitkilərdən küçələrin, parkların yaşıllaşdırılmasında istifadə olunur?

Şam ağacı

Zəfəran

Alma ağacı

Söyüd ağacı

Kəklikotu

Tut ağacı

Soğan, sarımsaq, zeytun bitkilərinin hansı hissələrindən müalicə məqsədilə istifadə edilir?

LAYIHƏ

Azərbaycanda rast gəlinən dərman bitkiləri haqqında məlumat toplayın.

Şəkillərdəki bitkilər haqqında araşdırma aparın.

Bat-bat

Qara quşüzümü

Bəzək bitkilərini insanlar onlardan zövq almaq üçün becərirlər. Bu bitkilərdən hansısa birinə qulluq qaydaları haqqında məlumat toplayıb dəftərinizə yazın.

Diffenbaxiya bitkisi haqqında məlumat toplayın. Ondan nə üçün bəzək bitkisi kimi istifadə edilməməlidir? Araşdırın.

Qarabağ bölgəsində bitən bir dərman bitkisi haqqında məlumat toplayın.

Peşə

Təbiblər qədimdə bitkilərin sirrini bilən, onlardan dərman hazırlayan adamlara deyilib.

Maraqlı

Zəqqum ağacından küçələrdə bəzək bitkisi kimi istifadə edilir. Əslində isə o, zəhərli bitkidir.

Nəticə

Bitkiləri müxtəlif xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırmaq olar. Bu qruplaşmalardan biri də bitkilərdən bəzək, yoxsa dərman üçün istifadə edilməsindən asılıdır.

7

Heyvanların qruplaşması

Heyvanları yaşayış yerinə görə də qruplaşdırmaq olar. Onlar quruda, şirin və duzlu sularda yaşayır və yaşadıkları şəraitə uyğun fərqli xüsusiyyətlər qazanır. Məsələn, suda yaşayan balinalar, delfinlər və balıqlarda üzgəclər yaxşı inkişaf edir.

Quruda yaşayan heyvanlar da var. Onların bir qismi köstəbək, yerəşən, çölşiçanı kimi torpaq altında yaşayır. Bu cür heyvanların bədənini qısa, dişləri iti olur, boyunları isə seçilmir. Quruda yaşayan heyvanlardan bəziləri isə dəvəquşu kimi açıq sahələrdə yaşayır.

Onlar sürətlə qaçmağı bacarır, gözləri yaxşı görür. Bundan başqa, maral, zürafə, dovşan, dəvə kimi heyvanlar da torpağın üstündə yaşayır.

Quruda yaşayan heyvanlar arasında koala, meymun kimi ağacda məskən salanlar da var.

Sizcə, quruda yaşayan heyvanları necə qruplaşdırmaq olar?

istifadə edilənlər

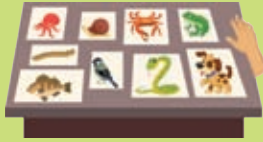

1. Quruda yaşayan heyvanların malik olduğu xüsusiyyətləri.
2. Onlarda olan oxşar və fərqli xüsusiyyətləri.

Quruda yaşayan heyvanları qruplaşdıraraq.

1

Şəkilləri nəzərdən keçirin.

4

Qruplaşmaları müqayisə edin və adlandırın.

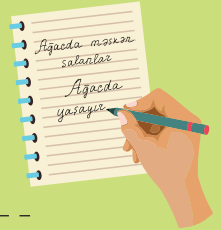
2

Onlarda diqqətinizi çəkən oxşar və fərqli xüsusiyyətləri qeyd edin.

5

Hər qrupa xas olan xüsusiyyətləri müəyyən edib yazın.

3

Oxşar xüsusiyyətli heyvanları qruplaşdırın.

6

Nəticəni müzakirə edin.

1. Quruda yaşayan heyvanları necə qruplaşdırdınız?
2. Quruda yaşayan heyvanlarda hansı fərqli xüsusiyyətlər tapdınız?
3. Sürətli qaçmaq və iti görmək bacarığı hansı heyvanlara xasdır?
4. Sizcə, ağacda məskən salan heyvanlarda hansı xüsusiyyətlər olmalıdır?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Sizcə, verilmiş xüsusiyyətlərdən hansı balinalara, hansı suitiyə aiddir?

- 1 Quru ilə əlaqəsi yoxdur.
- 2 Quyruq üzgəci ilə hərəkət edir.
- 3 Bədənində tük örtüyü yoxdur.
- 4 Bədənində qalın piy qatı var.

Verilən xüsusiyyətlərdən hansı doğrudur?

Kirpi

Ağacdələ

Pinqvin

Köstəbak

- 1 Kirpi torpağın dərinliyində yaşayır.
- 2 Meşə quşlarının qanadları qısadır.
- 3 Pinqvinlər su quşlarıdır.
- 4 Köstəbəklərin boyunları uzun olur.

Bu heyvanlardan hansı su altında yaşayır?

Verilən fikirləri tamamlayın:

- 1 Suda yaşayan heyvanlarda ... olur.
- 2 heyvanların gözləri yaxşı inkişaf edir.
- 3 Torpaq altında yaşayan heyvanların ...

dışları iti olur

açıqlıqda yaşayan

üzgəclər

Verilmiş heyvanları qruplaşdırın.

- 1 Torpaq üzərində yaşayanlar
- 2 Torpaqda yaşayanlar
- 3 Ağacda məskunlaşanlar
- 4 Suda yaşayanlar

Bu quşlar hansı şəraitlərdə yaşayır? Müəyyənləşdirin və yaşadıkları şəraitə görə xüsusiyyətlərini qeyd edin.

Peşə

Zooloqlar heyvanlar
aləmini öyrənən
elm adamlarıdır.

Maraqlı

Şimpanze yer
üzündə özünü
güzgüdə tanıya
bilən yeganə
heyvandır.

Nəticə

Heyvanlar həm qidalan-
masına, həm də
yaşadıkları mühitə görə
qruplaşdırılır. Yaşadığı
mühit heyvanlarda
müəyyən xüsusiyyətlərin
inkişafına səbəb olur.

8

Ətraf mühitin
təmizliyi

Alimlər müəyyən ediblər ki, təbiətdə bəzi bitki növlərinə nadir hallarda rast gəlinir. Elə bitkilər də var ki, nəsli getdikcə tükənmək üzrədir. Azərbaycan ərazisində bitən nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitkilər haqqında məlumatların “Qırmızı kitab”da toplandığını artıq bilirsiniz. Bu bitkiləri qorumaq üçün ölkəmizin ərazisində milli parklar, qoruqlar və yasaqlıqlar yaradılıb. Bakı Dənizkənarı Milli Parkı, Göygöl Milli Parkı haqqında, yəqin ki, eşitmisiniz. Milli parklarda təbiət qorunsa da, insanların onun ərazisində gəzintisinə və istirahətinə icazə verilir. Qoruqlarda isə, əsasən, elmi araşdırmalar aparılır. Məsələn, Zaqatala Dövlət Təbiət Qoruğu, Eldar şamı Dövlət Təbiət Qoruğu bu cür yerlərdəndir.

Bundan başqa, Azərbaycan ərazisində təbiət yasaqlıqları da var.

istifadə edilənlər

Sizcə, yasaqlıqlar qoruq və milli parklardan nə ilə fərqlənir?

Təcrübə

1. Xüsusi qorunan ərazilər haqqında məlumatlar.
2. Bu ərazilərin yaradılma məqsədi.

Qoruq, yasaqlıq və milli parklarda qorunan bitkilər haqqında məlumat kitabçası hazırlayaq.

1

Eldar şamı qoruğu və buradakı bitkilər haqqında məlumatları kitabçada qeyd edin.

4

Bu yasaqlıqda qorunan nadir bitkilərin şəkillərini kitabçada yapışdırın.

2

Bu qoruqda qorunan nadir bitkilərin şəkillərini kitabçaya yapışdırın.

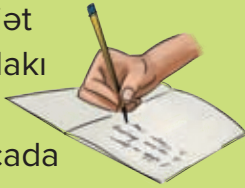
5

Hirkan Milli Parkı və buradakı bitkilər haqqında məlumatları kitabçada qeyd edin.

3

Bərdə Dövlət Təbiət Yasaqlığı və buradakı bitkilər haqqında məlumatları kitabçada qeyd edin.

6

Buradakı nadir bitkilərin şəkillərini kitabçaya yapışdırın və kitabçaları nümayiş etdirin.

1. Qoruqlarda qorunan hansı bitkilərin adı sizə tanış idi?
2. Adı "Qırmızı kitab"a düşən daha hansı bitkilər haqqında eşitmisiniz?
3. Azərbaycan ərazisində başqa hansı qoruq və milli parkları tanıyırsınız?

Təcrübə əsasında öyrəndim ki...

Aşağıdakı şəkillərdə bitkilərin insan həyatında hansı rol oynadığı təsvir edilib?

Sizcə, ətraf mühitin qorunmasında bitkilərin rolu nədən ibarətdir?

Həkimlər bəzi insanlara şam meşələrində yerləşən istirahət mərkəzlərini məsləhət görürlər. Sizcə, bunun səbəbi nədir? Araşdırın.

İnsanların hansı fəaliyyəti bitki örtüyünə ziyan vura bilər?

Qarabağda baş vermiş müharibənin təbiətə təsiri haqqında nə bilərsiniz?

LAYIHƏ

Şəkillərdə bitkilərin insan həyatındakı rolunu əks etdirən təsvirləri görürsünüz. Bitkilərdən bu cür istifadənin hansının təbiətə daha çox ziyan vurduğunu müəyyənləşdirin.

Azərbaycanda ətraf mühitin qorunması ilə bağlı görülən tədbirlər haqqında araşdırma aparın.

Təbiəti qorumaq üçün siz hansı addımları ata bilərsiniz? Siyahı hazırlayın.

Aşağıda verilən şəkillərin mənasını izah edin.

Peşə

Ekoloqlar canlı və cansız təbiət arasındakı qarşılıqlı münasibətləri öyrənən şəxslərdir.

Maraqlı

11 yanvar Dünya Qoruqlar və Milli Parklar Günüdür.

Nəticə

Ətraf mühitin və insanların sağlamlığında bitkilərin böyük rolu var. Buna görə də dövlətimiz bitki örtüyünün artırılması, nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitkilərin qorunması üçün bir çox tədbirlər görür, milli parklar və qoruqlar yaradır.

9

Ailə və
kollektiv

Hər insan ayrılıqda bir fərddir. Başqa insanlarla birlikdə yaşaması, işləməsi, ünsiyyət qurması isə onu cəmiyyətin ayrılmaz hissəsinə çevirir. Cəmiyyət insanların ən böyük birliyinə deyilir. Bu birlik müxtəlif qruplardan ibarətdir. Üzvü olduğunuz hansısa idman komandası, musiqi qrupu, oxuduğunuz sinif də qrupdur.

İnsanları qruplarda ümumi maraqlar və məqsədlər birləşdirir. Məsələn, sinif kollektivinin birlikdə təhsil almaq məqsədi var. Musiqi kollektivini birlikdə musiqi ifa etmək məqsədi birləşdirir. İdman

qrupunun üzvlərinin ümumi məqsədi isə idman oyunları oy-

namaq, yarışlara qatılmaq və qalib gəlməkdir. Sizin

ailəniz də qrupdur. Onu digər qruplardan əsas

bir xüsusiyyət fərqləndirir. Bu da ailə üz-

vlərinin bir-biri ilə qohumluq əlaqəsinin

olmasıdır.

istifadə edilənlər

Ailə və kollektiv arasında hansı oxşar xüsusiyyətlər olduğunu düşünürsünüz?

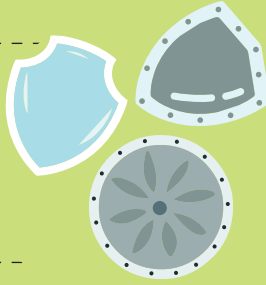
Layihə

1. Ailə üzvlərini bir-birinə bağlayan xüsusiyyətləri.
2. Ailə və kollektivin müqayisəsi.

Ailə və kollektiv gerblərini yaradaq.

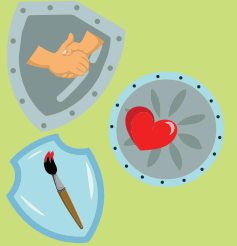
1

Qalxanın formasını seçin.

4

Şəkilləri qalxanların üzərində yerləşdirin.

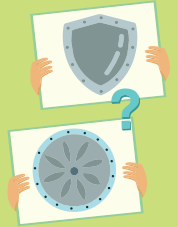
2

Ailə və kollektiv üzvlərinizi ifadə edən sözləri yazın.

5

Qalxanları müqayisə edin.

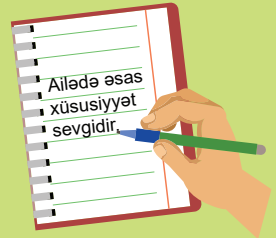
3

Bu sözləri şəkillərlə ifadə edin.

6

Fərqi müzakirə edin və qeydlərinizi yazın.

1. Kollektivlə ailə arasında hansı fərqli xüsusiyyətləri gördünüz?
2. Sizcə, kollektivi nə üçün ailə adlandırıra bilmərik?
3. Necə düşünürsünüz, ailəni və kollektivi izah etmək üçün nəyə görə qalxandan istifadə etdik?

Layihədən nəticə çıxardım ki...

Cəmiyyət nədir? Ailədən başqa cəmiyyətdə olan hansı qrupları tanıyırsınız?

Bu qruplar arasında hansı fərqlər var? Bu qruplardakı insanları nə birləşdirir?

Fərd və kollektiv arasındakı münasibətlərdə hansı qaydaların qorunması vacibdir?

Sinifdə yoldaşlarınızın sizə münasibətində ən çox diqqət etdiyiniz davranış hansıdır?

Ailədə bu xüsusiyyətlərdən hansılar olmamalıdır?

1 yalan danışmaq

2 birlikdə əylənmək

3 yardımsevərlik

4 laqeydlik

5 sevgi

6 diqqətsizlik

“Sağlam ailə sağlam cəmiyyət deməkdir” fikrini necə başa düşürsünüz?

Ailə üçün vacib olan xüsusiyyətləri davam etdirin:

- 1 bir-birinə hörmət etmək
- 2 dürüstlük...

Cəmiyyətdə hansı qrupların üzvü olduğunuzu söyləyin. Bu qruplarda hansı bacarıqlara sahib olduğunuzu şərh edin.

Şəkillərdə qrup üzvləri arasında hansı münasibətlərin olduğunu şərh edin.

Şəkillərdəki ailə üzvləri arasındakı münasibətləri müəyyənləşdirin. Sizcə, hansı münasibətlər düzgün deyill?

Ailə olaraq birlikdə etdiyiniz işləri qeyd edin. Etmək istədiyiniz, amma etmədiyiniz fəaliyyətləri siyahıya əlavə edin. Nəticəni valideynlərinizlə müzakirə edin.

Peşə

Ailə psixoloqları ailə üzvləri arasındakı anlaşılma-
mazlıqların aydınlaşdırıl-
masına və aradan
qaldırılmasına kömək
edən şəxslərdir.

Maraqlı

Bəzi xalqlarda ailənin sim-
volu çobanyastığı gülüdür.
Çünki bu gül günəşi, ra-
hatlığı, təmizliyi və mehri-
banlığı təmsil edir.

Nəticə

Cəmiyyət müxtəlif qrup-
lardan ibarətdir. Ailə
cəmiyyətə daxil olan ən
kiçik qrupdur. Hər bir
fərd öz ailəsi ilə bərabər,
başqa qrupların da
üzvüdür.

10

Ünsiyyət
mədəniyyəti

Hər birimiz ətrafımızda olan insanlarla ünsiyyət qurmağı bacarmalıyıq. Çünki ünsiyyət qurmaqla öyrənir, inkişaf edir, dəyişir, yeni dostlar qazanır və həyatımızı daha maraqlı edirik.

Ailədə, cəmiyyətdə və kollektivdə ünsiyyət mədəniyyətini qorumaq lazımdır. Başqalarının fikrinə, seçiminə və qərarlarına hörmət etməklə buna nail ola bilərsiniz. Hətta qəbul etmədiyiniz, razılaşmadığınız fikrə də kobudluq etmədən münasibət bildirmək mədəni

davranışdır. Yaddan çıxarmayın ki, hər birimizin düşüncə və söz azadlığımız var. Amma bu azadlıq başqalarının fikrinə hörmətsiz yanaşmağa səbəb olmamalıdır.

? Sizcə, ünsiyyət mədəniyyəti deyildikdə başqa hansı xüsusiyyətlər nəzərdə tutulur?

istifadə edilənlər

Layihə

1. Cəmiyyətdə və ailədə insanlarla münasibət qurarkən diqqət edilməli xüsusiyyətlər. 2. Ünsiyyət mədəniyyətinin qorunması üçün vacib olan bacarıqlar.

Ailədə və cəmiyyətdə ünsiyyət qurmaq üçün lazım olan bacarıqları araşdıraraq.

1

Şəklin ifadə etdiyi mənanı tapın.

4

İnsanlara söz haqqı vermək bacarığını ifadə edən şəkilləri seçin.

2

Şəkilləri adlandırın.

5

Şəkli adlandırın və izah edin.

3

Gördüyünüz şəkli izah edin. Qarşılaşdığınız bu cür halları sadalayın.

6

Şəklin mənasını tapın və dəftərinizə yazın.

1. Hansı davranışlar insanda ünsiyyət mədəniyyəti olmasından xəbər verir? 2. Ailə, kollektiv və cəmiyyətdə bu bacarıqlardan hansı olmasa, ünsiyyət çətinləşər?

Layihədən nəticə çıxardım ki...

Sizcə, ünsiyyət mədəniyyətini necə formalaşdırmaq olar?

“Yoldaşlarla dialoq qurmaq” və “əməkdaşlıq etmək bacarığı” nə deməkdir?

Ünsiyyət zamanı başqasının sözünü kəsmək nə üçün ünsiyyət mədəniyyətinə zidd xüsusiyyətdir? Əgər bu hansısa yarışmada, müzakirə zamanı edilərsə, fikriniz dəyişəcəkmi?

Nə üçün evdən çıxarkən valideynlərdən, otağı tərk edərkən müəllimdən icazə almaq lazımdır? Bunun ünsiyyət mədəniyyəti ilə əlaqəsini izah edin.

Nə üçün evdən çıxarkən valideynlərdən, otağı tərk edərkən müəllimdən icazə almaq lazımdır? Bunun ünsiyyət mədəniyyəti ilə əlaqəsini izah edin.

Siz yoldaşınıza müraciət edirsiniz. O isə sizi dinləmək əvəzinə, başqa işlə məşğuldur. Bunu necə qiymətləndirərsiniz?

Şəkillərdə təsvir edilənlər haqqında danışın. Sizcə, yanlış olan nədir?

Müzakirə zamanı bu münasibətlərdən hansılar qəbuledilməzdir?

Hər hansı bir məsələni yoldaşınızla müzakirə etdiyinizi düşünün. Eyni nəticəyə gələ bilmədikdə bunu ona necə bildirərsiniz? Müzakirə edin.

Aşağıdakı xüsusiyyətlərdən hansı yeni tanış olduğunuz insanın ünsiyyət mədəniyyətinə malik olduğundan xəbər verir?

- 1 Yeni tanışlığa baxmayaraq, sizə adınızla müraciət etməsi
- 2 "tanış olaq", "çox şad oldum" deməsi
- 3 suallara "hə", "yox", "nə bilim ey" cavablarını verməsi
- 4 suallara çiyini çəkərək cavab verməsi
- 5 gülümsəməsi
- 6 danışarkən fikirlərini sərbəst deməsi

Peşə

Müəllimlər şagirdlərə bilik və bacarıqlarla yanaşı, həm də ünsiyyət mədəniyyətini öyrədirlər.

Maraqlı

Tanış olduğunuz şəxsin adını yadda saxlamağa çalışın. Bu, ünsiyyətin qurulması üçün vacib şərtidir.

Nəticə

Ailədə və cəmiyyətdə insanlarla münasibət qurmaq üçün ünsiyyət mədəniyyətinə sahib olmaq lazımdır. Bunun üçün etiket qaydalarını bilmək, dialoq qurmağı, əməkdaşlıq etməyi, fərqli fikirlərə hörmətlə yanaşmağı bacarmaq önəmlidir.

11

Başqa
mədəniyyətlərə
münasibət

Azərbaycan müxtəlif xalqların yaşadığı bir ölkədir. Burada fərqli mədəniyyətlər bir arada inkişaf edə bilir. Çünki biz başqa xalqların mədəniyyətlərinə və dəyərlərinə hörmətlə yanaşıırıq. Başqa mədəniyyətlərə hörmət bacarığını yalnız öz ölkəmizdə deyil, səfərdə olduğumuz, qonaq getdiyimiz ölkələrdə və şəhərlərdə də göstərmək olar. Bunun müxtəlif yolları var.

İlk növbədə, yeni görəcəyiniz ölkə və orada yaşayan xalqlar haqqında müəyyən məlumat əldə edə bilərsiniz. Yaxud getdiyiniz

ölkədə işlənən əsas dili bilməsəniz belə, o dildə necə salamlamağınızı öyrənmək olar. Bu, hörmət əlaməti kimi qəbul edilir. Yaxud xalqın özünəməxsus etiket qaydaları ilə maraqlana bilərsiniz.

Sizcə, səfər edəcəyiniz yer və tanış olacağınız xalq haqqında əvvəlcədən başqa nələri öyrənmək olar?

istifadə edilənlər

Layihə

1. Yeni tanış olacağımız xalqın mədəni dəyərləri. 2. Başqa xalqların mədəni dəyərlərinə hörmət.

Səfər etmək istədiyimiz ölkəni və xalqını tanıyaq.

1

Təklif edilən ölkələrdən birini seçin.

Türkiyə

4

Təklif edilən ölkədə hansı pul vahidinin işlədildiyi haqqında yazın və şəklini yapışdırın.

Türkiyədə lira işlənir.

2

Ölkə haqqında bildiyiniz məlumatları müzakirə edin və yazın.

Türkiyə ərazisi:
Pul vahidi:
Tarixi abidələri:

5

Həmin ölkədə getmək istədiyiniz yerlərin siyahısını tutun.

1. Topkapı sarayı
2. Dolmabahçe sarayı

3

Məlumatları şəkillərlə zənginləşdirin.

6

Bu ölkədə olan fərqli ünsiyyət etiketləri haqqında yazın.

1. Böyüklərin allərindən öpürlər.

1. Sizcə, səyahətə gedərkən hansısa xarici dili bilmək bizə necə kömək edə bilər? 2. Hansı fərqli etiket qaydalarının olduğunu müəyyən etdiniz? 3. Sizcə, Azərbaycana gələn turistlər üçün bizim hansı ünsiyyət etiketimiz fərqli görünə bilər?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Müxtəlif xalqlarda fərqli ünsiyyət etiketinə rast gəldikdə necə davranmaq lazımdır?

Azərbaycana gələn qonaqlara xalqımızın hansı adət-ənənəsi haqqında məlumat verərdiniz?

Aşağıda təqdim edilən açıqcalar hansı ölkələri əks etdirir? Azərbaycanla gələn qonaqlar üçün təqdim edilən bu cür hədiyyədə hansı təsvirlərin olmasını təklif edərdiniz?

Gördüyünüz təsvirlərdən hansı bizim ünsiyyət mədəniyyətimiz ilə üst-üstə düşür?

Bir çox ölkələrin özünəməxsus pul vahidi var. O ölkələrdə olarkən nə üçün yerli pul vahidindən istifadə etməlisiniz?

Şəkillərdə fərqli ölkələrdə mövcud olan salamlama jestləri var. Parta yoldaşınızla bu jestləri təkrarlayın. Hansı xalqın salamlama qaydasının sizə maraqlı gəldiyini müzakirə edin.

Aşağıda təqdim edilən pullar hansı ölkəyə aiddir?

Aşağıda verilmiş müxtəlif xalqlara aid ənənələri öz ənənələrimizlə müqayisə edin.

- 1 **Avropada** avtobusda yaşlı insanlar yer vermək nəzakətsizlikdir. Bu, yer təklif edilən insanın yaxşı görünmədiyi deməkdir.
- 2 **Çində** səssiz yemək, ağız marçıldaltmaq yeməkdən həzz almamaq deməkdir.
- 3 **Yunanıstanda** qonaq olduğunuz evdəki hər hansı bir əşyanın gözəl olduğunu söyləmək olmaz. Belə etsəniz, ev sahibi onu sizə bağışlamalı olacaq.
- 4 **Çində** ev sahibinə çiçək bağışlasanız, o, evinin gözəl olmadığını düşünəcək.
- 5 **Danimarkada** ad günü qeyd edilən evin pəncərəsindən bayraq asılır.

Kulturoloqlar müxtəlif xalqların mədəni irsini və mədəni dəyərlərini öyrənən insanlardır.

Avstraliyanın pul vahidi olan Avstraliya dolları suyadavamlı və 3D effektivdir.

Dünyada müxtəlif xalqlar yaşayır. Hər xalqın özünəməxsus mədəniyyəti, fərqli dəyərləri, adətləri və ünsiyyət etiketləri var.

12

Müsbət və mənfi
xüsusiyyətlərimiz

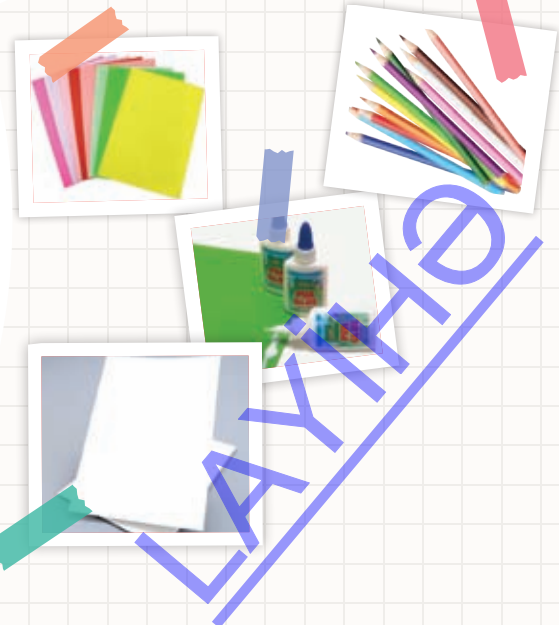
Hər bir insanda müsbət və mənfi xüsusiyyətlər var. Bu xüsusiyyətlər bizim cəmiyyətdə davranışımıza, insanlarla qurduğumuz ünsiyyətə və hərəkətlərimizə təsir göstərir.

Müsbət xüsusiyyətlərə malik insanlar hər zaman sadə, xeyirxah, ədalətli olmağa çalışırlar. Cəsur və iradəli, səbirli və səxavətli olmaq istəyirlər. Çətin vəziyyətdə özlərini itirmir, başqalarına yardım edirlər. Bu cür insanlar ailələrinə də, cəmiyyətə də müsbət

təsir göstərilir. Buna görə də hər kəs özündə müsbət xüsusiyyətlər formalaşdırmağa çalışır.

Lakin insanlarda mənfi xüsusiyyətlər də ola bilər.

istifadə edilənlər

Sizcə, insanların hansı xüsusiyyətləri mənfi hesab edilə bilər?

1. İnsanlarda olan müsbət xüsusiyyətlərin müzakirəsi.
2. Mənfi xüsusiyyətlərin şərhı.

Müsbət və mənfi xüsusiyyətləri əks etdirən çiçək yaradaq.

1

Müsbət xüsusiyyətlərin siyahısını tutun.

Müsbət xüsusiyyətlər
1. Ədalətli olmaq
2.

4

Müsbət hesab etdiyiniz xüsusiyyətləri qırmızı, yaşıl, sarı və bənövşəyi ləçəklərə yazın.

2

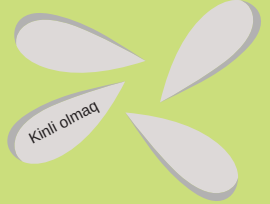
Mənfi xüsusiyyətlərin siyahısını yazın.

Mənfi xüsusiyyətlər

5

Mənfi xüsusiyyətləri boz ləçəklərə yazın.

3

Rəngli kağızlar-dan ləçəklər kəsin.

6

“Müsbət” və “mənfi” ləçəklərdən iki çiçək düzəldin və nəticəni müzakirə edin.

1. Yaradılan çiçəklərdən hansı sizə daha xoş gəldi?
2. Mənfi xüsusiyyətlərimiz insanlarla ünsiyyətimizə necə təsir edə bilər?
3. Sizcə, nə üçün mənfi xüsusiyyətləri boz ləçəklərə yazdıq?
4. Biz müsbət xüsusiyyətlərin yaranması üçün nə etməliyik?

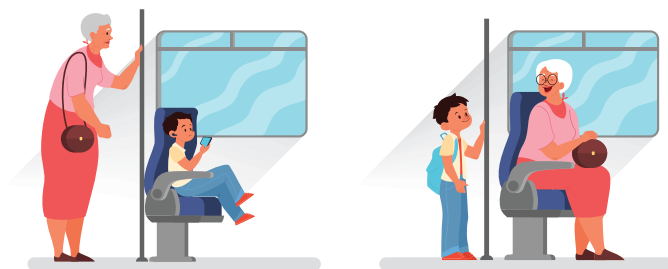

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Şekillərdə hansı mənəvi xüsusiyyətlər təsvir edilib? Təsvirdəki siz olsa idiniz nə edərdiniz?

Sizcə, bizim müsbət xüsusiyyətlərimiz özümüzə və ətrafımızdakı insanlara necə təsir göstərir?

Bu nağıl qəhrəmanlarında hansı müsbət xüsusiyyətlər var? Sadalayın və fikrinizi əsaslandırın.

Tıq-tıq xanım

Cırtan

Küpəgirən qarı

Məlikməmməd

Hər zaman doğru danışmaq nəyə görə yaxşı xüsusiyyətdir? Əgər səhvinizi etiraf edərək, doğru danışmağı seçərək cəzalanacağınızı bilsəniz, yenə də doğru danışarsınız mı? Nə üçün?

Dostunuzda hansı xüsusiyyətlərin olmasını istərdiniz?

Hansı insana dürüst insan demək olar?

Əgər dostlarınız sizi hansısa oyundan kənarlaşdırsa, bu sizə necə təsir edər? Eyni hərəkəti dostlarınıza qarşı edərsiniz mi?

VAZKİTƏ

Nə üçün “hırləndiyiniz zaman əvvəlcə dayanın, sakitləşin, düşünün, sonra addım atın” deyilir? Müzakirə edin.

Dəyişmək istədiyiniz xüsusiyyətlərinizi yazın və qutuya atın. Sonra seçin və səbəblərini müzakirə edin.

Şəkillər üzrə kiçik hekayələr qurun. Hansı şəkildə təsvir edilənlərin müsbət xüsusiyyət olduğunu söyləyin.

Peşə

Psixoloqlar ehtiyacı olanlara psixoloji yardım göstərən insanlardır.

Maraqlı

Elm sübut edib ki, davamlı olaraq başqalarına kömək edən insanlar özlərini daha çox xoşbəxt hiss edirlər.

Nəticə

İnsanlarda müsbət xüsusiyyətlər olduğu kimi, mənfi xüsusiyyətlər də ola bilər. Hər kəs çalışaraq özündə müsbət xüsusiyyətləri inkişaf etdirə bilər.

13

Dinləri
taniyaq

Dinlər insanları düzlüyə, ədalətli və səxavətli olmağa, başqa insanları sevməyə səsləyir. İlk dinlərin yaranması təbiət hadisələri ilə bağlı olub. Çoxallahlı din olan atəşpərəstlikdə dünyanın Xeyir və Şər qüvvələri tərəfindən idarə edildiyi deyilir. Hinduizmdə tanrının müxtəlif şəkillərə girərək özünü insanlara tanıda biləcəyinə inanılır. Buddizm isə insanlıq çətinliyə düşəndə doğru yolu göstərmək üçün yeni budanın – tanrının göndərildiyinə inanılır. Bu dinlər çoxallahlı dinlərdir. Təkallahlı dinlər isə dünyanın bir ilahi qüvvə tərəfindən yaradıldığını öyrədir. Dünyada yaranan ilk təkallahlı din yəhudilikdir.

Daha sonra xristianlıq və islam dinləri yaranıb.

Yəhudilik dininin peyğəmbəri Musa, islam dininin – Məhəmməd peyğəmbər, xristianlıqda isə İsa peyğəmbərdir.

istifadə edilənlər

Sizcə, təkallahlı və çoxallahlı dinlərini bir-birindən fərqləndirən əsas xüsusiyyət hansıdır?

Layihə

1. Dinlərin insanlara öyrətdiyi dəyərlər.
2. Bütün dinlərə aid əsas oxşar xüsusiyyətlər.

Təkallahlı və çoxallahlı dinlər haqqında kitabça hazırlayaq.

1

Təkallahlı dini məbədlərin şəkillərini seçin və yapışdırın.

4

Dinlərin təbliğ etdiyi ən vacib dəyərləri qeyd edin.

2

Çoxallahlı dini məbədlərin şəkillərini seçin və yapışdırın.

5

Çoxallahlı və təkallahlı dinlərin fərqli xüsusiyyətlərini qruplaşdıraraq sxem qurun.

3

Hər dinə aid müqəddəs kitabların və simvolların şəkillərini seçin və yapışdırın.

6

Bütün dinlərin təbliğ etdiyi ən vacib xüsusiyyətləri ümumiləşdirərək yazın.

1. Təkallahlı dinlərin əsas xüsusiyyəti hansıdır?
2. Çoxallahlı dinlərin əsas xüsusiyyətləri hansılardır?
3. Bütün dinləri birləşdirən hansı xüsusiyyətdir?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Müxtəlif dinlər arasında hansı oxşarlıqlar var?

Dinlərin təbliğ etdiyi hansı dəyərləri tanıyırsınız?

Şəkillərdəki simvollar, dini məbədlər və kitablar hansı dinlərə aiddir?

Hansı dinlər dünyanın bir neçə ilahi qüvvə tərəfindən idarə edildiyini deyir?

Sizcə, nə üçün insanların dinin inanclarına hörmətlə yanaşmaq lazımdır?

Aşağıdakı məbədlər hansı dinlərə aiddir?

Aşağıda qeyd edilən incəsənət sahələri ilə dinlərin əlaqəsini araşdırın və nəticəni qeyd edin.

Memarlıq

Heykəltaraşlıq

Rəssamlıq

Şekillərdəki dini abidələrin harada yerləşdiyini və hansı dini təmsil etdiyini araşdırın.

Peşə

Dinşünaslar müxtəlif dinləri öyrənən alimlərdir.

Maraqlı

Kazan məbədi müxtəlif dinlərin memarlıq cizgilərini özündə əks etdirir. Onun yaradıcısı Allahın bir olduğunu çatdırmağa çalışıb.

Nəticə

Dünyada insanların inanclarını ifadə edən bir çox dinlər var. Təkallahlı dinlər dünyanın bir, çoxallahlı dinlər isə çox Allah tərəfindən idarə edildiyini deyir.

14

Dövlət
rəmzlərimiz

Azərbaycan Avrasiya materikində yerləşir. Ona qonşu olan dövlətlər Rusiya Federasiyası, Gürcüstan Respublikası, Ermənistan və Türkiyə Respublikası, İran İslam Respublikasıdır. Xəzər dənizi ölkənin bir hissəsini əhatə edir. Azərbaycanın Qazaxıstan, Türkmənistan, Rusiya, İran ilə sərhədi dəniz vasitəsilədir. Azərbaycan Böyük Qafqaz, Kiçik Qafqaz və Talış dağları ilə əhatələnib. Bazardüzü, Şahdağ, Tufandağ, Qapıçiq, Alagöz Azərbaycanın ən uca dağ zirvələridir. Ölkəmizdə ən böyük çaylar Kür və Araz çaylarıdır. Azərbaycanın ərazisində Xəzər, Maralgöl, Göygöl kimi göllər var.

Dövlətimizi tanımaq, ərazisi, əhalisi, rəmzləri və əlamətləri haqqında bilmək hər birimizin vəzifəmizdir. Yaddan çıxarmayın ki, bu biliklərlə Azərbaycanı dünyanın hər yerində tanıda və təmsil edə bilərik.

istifadə edilənlər

Azərbaycan dövlətinin hansı əlamətlərini tanıyırsınız?

Layihə

1. Azərbaycanın coğrafi təsviri.
2. Azərbaycan manatı.

Xaricdə yaşayan dostumuza dövlətinizi
tanıtmaq üçün məktub yazaq.

1

Azərbaycan və ona
qonşu olan dövlətlər
haqqında bildiklərinizi
qeyd edin və şəkillər
əlavə edin.

4

Azərbaycan ordusu
haqqında bildikləri-
nizi yazın.

2

Məktubda
Azərbaycanı təsvir
edin.

5

Azərbaycanın pul
vahidinin üzərində
Azərbaycana xas olan
xüsusiyyətləri qeyd edin.

3

Dövlətimizin
rəhbəri haqqında
məlumat verin.

6

Yazdığınız
məktubu
müzakirə edin.

1. Məktubu yazarkən dövlətimizin hansı əlamətlərindən və rəmzlərindən istifadə etdiniz?
2. Sizcə, dövlətimiz haqqında ən dolğun məlumatı hansı əlamət haqqında danışarkən verdiniz?
3. Bayrağımız və gerbimiz haqqında bildiklərinizi xatırlayın.

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Şəkillərdə bəzi ölkələrin paytaxtları göstərilib.

Lissabon

Afina

Singapur

Tokio

Sizcə, bu paytaxtların mövqeyi ilə Bakının mövqeyi arasında hansı oxşar xüsusiyyətlər var?

Tarix boyu məşhur səyyahlar fərqli ölkələri gəzərək həmin ərazilər haqqında qeydlər yazardılar. Əgər siz səyyah olsa idiniz, Bakı şəhərini necə təsvir edərdiniz?

Azərbaycanın coğrafi mövqeyi haqqında nə bilirsiniz?

Azərbaycan dövlətinin əlamətləri və rəmzləri hansılardır?

Respublikamızın təhlükəsizliyini kim təmin edir?

Dövlət rəmzlərimizlə bağlı hansı qadağaları bilirsiniz?

LAYIHƏ

Azərbaycanla həmsərhəd olan dövlətlər haqqında araşdırma aparın.

Kompasdan istifadə edərək Azərbaycanın sərhəd olduğu ölkələrin istiqamətini müəyyən edin.

Xarici dostunuz gəzinti üçün müəyyən yerləri görmək istəyir, ona bu səyahətdə köməklik edin. Dostunuz hara getməlidir ki:

- 1 Suitilərini görsün
- 2 Qızılqazları görsün
- 3 Dağları görsün
- 4 Ən uzun iki çayı görsün
- 6 Palçıq vulkanlarını görsün.

Xəritədən istifadə edərək Azərbaycanın hansı ölkələr ilə əhatə olunduğunu müəyyənləşdirin. Xətkeşdən istifadə edərək sərhədlərin uzunluğunu böyükdən kiçiyə doğru sıralayın.

Azərbaycanın Milli Ordusunun yaranması haqqında araşdırma aparın. Sizcə, nə üçün Milli Ordu dövlətin əsas əlamətlərindən biri hesab olunur?

Bakıdan əvvəl hansı şəhərlərin Azərbaycanın paytaxtı olduğunu araşdırın.

Bələdçilər ölkəyə gələn qonaqlara ölkə və onun mədəniyyəti haqqında məlumat verən şəxslərdir.

Ölkəmizdə 350-dən çox palçıq vulkan var. Dünyanın ən böyük palçıq vulkanı Azərbaycandır.

Azərbaycan ərazisi, ordusu, milli pul vahidi, rəhbəri, paytaxtı olan bir dövlətdir. Onunla qonşu olan bəzi dövlətlərlə sərhəd dənizdədir.

15

Hüquqlarımız

Cəmiyyətdə insanlar arasındakı münasibətlərin düzgün qurulması üçün müəyyən qaydalar və qanunlar var. Qaydaları insanlar özləri müəyyən edirlər. Məsələn, siz yol hərəkəti qaydaları, məktəbdə davranış qaydaları haqqında artıq bilirsiniz. Qaydalara əməl etməklə biz öz həyatımızı və ətrafımızdakı insanlarla ünsiyyəti asanlaşdırırıq. Qanunları isə dövlət qəbul edir. Onlar bizim hüquqlarımızı qoruyur. Azərbaycan Respublikasının əsas qanunu Konstitusiyadır. Bundan başqa, təhsil haqqında və uşaq hüquqları haqqında da qanunlar var.

Uşaq hüquqları haqqında Azərbaycan Qanunu ölkəmizdə uşaq hüquqlarının qorunmasına xidmət edən əsas sənədlərdəndir. Azərbaycanda uşaq hüquqları ilə bağlı bir sıra beynəlxalq sənədlər də qəbul edilib.

istifadə edilənlər

Siz dünyada uşaqların hüquqlarını qoruyan hansı beynəlxalq sənədlər haqqında eşitmisiniz?

1. Uşaqların hüquqları.
2. Uşaqların öz təşkilatlarını yaratmaq hüququ.
3. Liderə xas xüsusiyyətlər.

Qrup yaradaq və lider seçək.

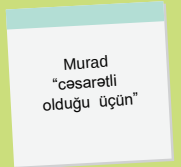
1

Qutunun üzərinə
"Seçki qutusu"
sözünü yazın.

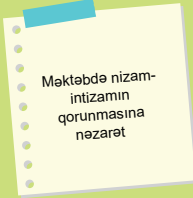
4

Qrupun liderinin adını
və hansı xüsusiyyətinə
görə ona üstünlük ver-
diyinizi yazın.

2

Yaratdığınız qrupun
edə biləcəyi
fəaliyyətləri qeyd
edin.

5

Kağızları
qutuya
atın.

3

Qrup üzvlərinin
hansı qaydalara
əməl edəcəyini
yazın.

6

Qutunu açın və
səsləri sayın.
Nəticəni
müzakirə edin.

1. Qrup üçün hansı qaydalar müəyyən edildi? 2. Liderdə hansı xüsusiyyətlər olmalıdır? 3. Sizcə, bu seçkini ədalətli adlandırma bilərikmi? Nə üçün? 4. Hüquqlarınızla bağlı hansı təkliflər verərdiniz?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

**Uşaq Hüquqları
Konvensiyası**

**Uşaq Hüquqları
Bəyannaməsi**

**Uşaq hüquqları haqqında
Azərbaycan Respublikasının
Qanunu**

Hüquq dedikdə
nə başa
düşürsünüz?

Uşaq hüquqları

Şəkildə gördüyünüz sənədlər
haqqında nə bilirsiniz?

Hüquqların
qorunmasında
liderin hansı rolu var?

Uşaq hüquqları haqqında başqa
hansı sənədləri tanıyırsınız?

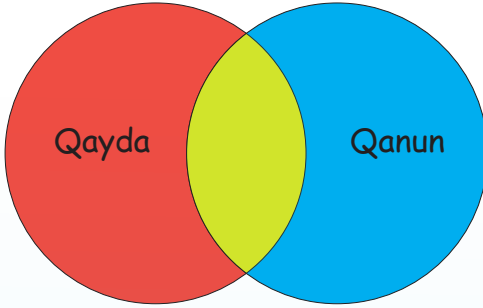

Hüquqlarımızın qorunması nə
üçün vacibdir?

LAKIT

Qayda və qanunun nə olduğunu araşdırın. Bununla bağlı Venn diaqramı qurun.

Hüquqlarınız pozulduğu zaman bu barədə kiminlə danışmalı, kimə məlumat verməli olduğunuzu müzakirə edin.

Qaydalara harada riayət edilməlidir? Araşdırın.

Dünyada uşaqların hansı hüquqlarının pozulduğunu müşahidə etmisiniz? Müzakirə edin.

Aşağıdakı hüquqları müzakirə edin və əhəmiyyətinə görə sıralayın:

- 1 təhsil almaq hüququ
- 2 fikrini azad ifadə etmək hüququ
- 3 istirahət etmək hüququ
- 4 normal qidalanmaq hüququ
- 5 zorakılıqdan müdafiə hüququ

Peşə

Hüquqşünaslar

hüquqları öyrənən və müdafiə edən şəxslərdir.

Maraqlı

Yaşadığınızla, ailənizlə bağlı qarşılaşdığınız problemləri **116111** uşaq qaynar xəttinə zəng edərək deyə bilərsiniz. Əmin olun ki, sizin hüququnuzu qoruyacaqlar.

Nəticə

Cəmiyyətdə qaydalara və qanunlara riayət edilməlidir. Hüquqlar qanunlar vasitəsilə qorunur. Dövlət uşaqların hüquqlarını qoruyan bir çox sənədlər qəbul edib.

16

Büdcəmiz

Hər bir ailənin öz büdcəsi var. Büdcə gəlirdən və xərclərdən ibarətdir. Ailə üzvlərinin bir ay ərzində aldığı məvacib, təqaüd və əlavə qazanclar ailənin gəlirini təşkil edir. Xərclər dedikdə isə ailənin müxtəlif ehtiyaclarına sərf olunan pullar nəzərdə tutulur.

Xərclər ailənin ay ərzində əldə etdiyi gəlirdən çox olmamalıdır. Əgər belə olarsa, borc yarana bilər.

Ailənin xərcləri müxtəlif ola bilər. Bura gündəlik qidaya, geyimə, elektrik, su və qaza, dərmana, məktəb ləvazimatlarına sərf edilən pullar və s. daxildir.

Bu xərclərin bir qismi gözləniləndir. Lakin bəzən ailənin gözlənilməz xərcləri də yarana bilər.

Sizcə, gözlənilən və gözlənilməz xərclər nə deməkdir?

istifadə edilənlər

1. Ailənin gəlirini təşkil edən pullar.
2. Xərclərin sərf edildiyi yerlər.

Ailəmizin "gəlir" və "xərc" sxemini quraq.

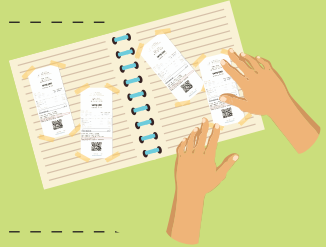
1

Ailə gəlirini təşkil edən sözləri tapın və dəftərinizə yazın.

4

Seçilən qəbzləri dəftərə yapışdırın.

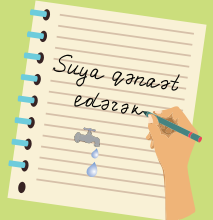
2

"Gəlir" sözünü şəkillərlə ifadə etməyə çalışın.

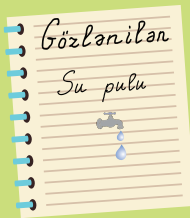
5

Xərclərdən hansını qənaət əsasında azalda biləcəyinizi müəyyən edin və yazın.

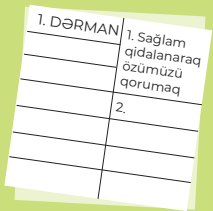
3

Xərcləri ifadə edən qəbzləri "gözlənilən" və "gözlənilməyən" adı altında qruplaşdırın.

6

Gözlənilməz xərclərə necə qənaət edə biləcəyinizi müəyyən edin və yazın.

1. Ailənin gəlirini nə təşkil edir? 2. Ailənin əsas xərci nəyə sərf olunur? 3. Xərcləri azaltmağın hansı yollarını müəyyən etdiniz?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Ailə büdcəsi necə formalaşır?

Əməkhaqqı nədir?

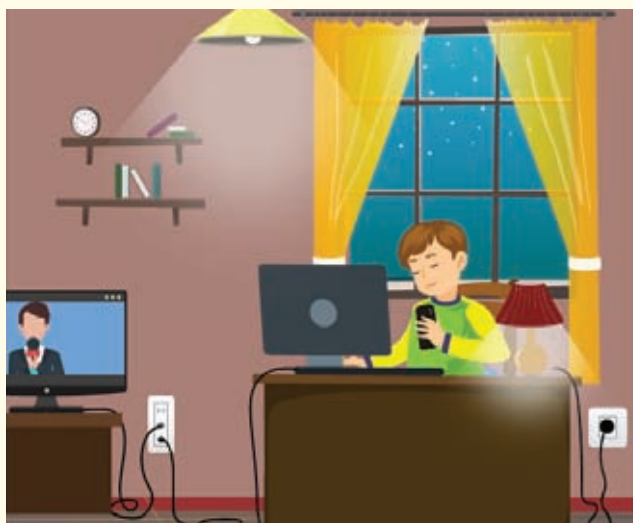
Ailənizdə daha çox nəyə pul xərcləndiyini müşahidə etmisiniz?

Ailənizi artıq xərclərdən qorumaq üçün hansı təklifləri edə bilərsiniz?

Sizcə, hansı uşaq enerjiden daha qənaətli istifadə edir? Bu qənaət ailə büdcəsinə necə təsir edə bilər?

Sizcə, aşağıdakılardan hansı ailə büdcəsinə qənaət etməklə bərabər, həm də Yer kürəsini qoruya bilər?

- 1 suyu israf etmək;
- 2 ehtiyac olmadığı halda yeni paltar, dəftər və qələm almamaq;
- 3 marketə gedərkən alacaqlarınızın siyahısını tutmaq;
- 4 yaxın məsafələrə nəqliyyat ilə deyil, piyada getmək;
- 5 kitabların üzərində yazı yazmaq;
- 5 günəş işığı düşən vaxtlarda evdəki işıqları söndürmək.

LAYIHƏ

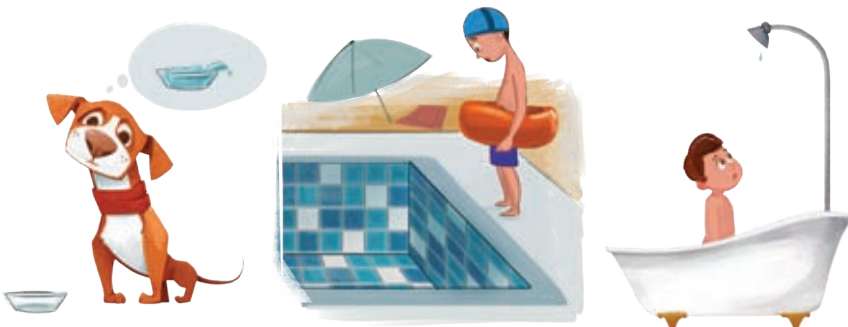
Aşağıdaki şəkildə hansı enerjiden lazımsız halda istifadə olunur? Müzakirə edin.

Evinizə gələn qəbzləri gördünüzmü? Onları toplayın və ən çox pul tələb edən xərcləri müəyyən edin.

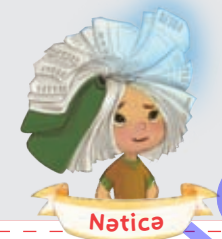
Sizcə, insanlar niyə suyu qənaətlə istifadə etməlidirlər? Şəkillərə baxaraq müzakirə edin.

Maliyyəçilər müxtəlif təşkilatların gəlir və xərcləri ilə bağlı hesablamaları aparan adamlardır.

Xərcləri azaltmaq üçün ən yaxşı yol ay ərzində xərclənən hər qəpiyi qeyd etməkdir. Bu zaman pulu ən çox aparan xərcin nə olduğunu biləcəksiniz. Çox zaman bu, saqqız, şokolad və şirniyyat olur.

Büdcənin yaxşı idarə edilməsi vacibdir. Buna görə də gəlirlərin və xərclərin dəqiq hesablanması lazımdır.

17

Duyğu
orqanlarımız

Ətrafımızda bir çox hadisələr baş verir. İnsan onları duyğu orqanları vasitəsilə görür, eşidir və hiss edir. Məsələn, gözlərimiz əşyaların rəngini, formasını, ölçüsünü müəyyən edir. Burnumuz vasitəsilə qoxuları duyuruq. O, güllərin ətrini də, yanıq qoxusunu da hiss etməyimizə kömək edir. Ətrafda olan səsləri – danışqları, musiqini, arı vızıltısını qulaqlarımızla eşidirik.

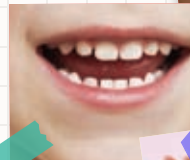
Dilimiz yediyimiz yeməklərin dadını, onların acı, turş, duzlu, şirin olduğunu bilməyimizə kömək edir.

Duyğu orqanlarımız bizə ətraf mühiti hiss etməyə, anlamağa yardım göstərir.

Sizcə, bizim başqa hansı duyğu orqanlarımız var?

istifadə edilənlər

1. Hər hansı bir əşya haqqında duyğu orqanları vasitəsilə məlumatın əldə edilməsi. 2. Duyğu orqanları.

Bizə məlum olmayan əşyanı tapmaq.

1

Qutunu silkələyin və çıxardığı səsə qulaq asın.

4

Hiss etdiklərinizi yoldaşlarınızla müzakirə edin.

2

Qutunu qoxulayın.

5

Gözübağlı dişləyərək aldığınız dad haqqında danışın və duyduqlarınızı müzakirə edin.

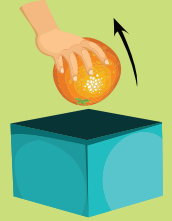
3

Gözünüz bağlı halda qutudakı əşyaya toxunun.

6

Qutunu açın və fərziyyələrinizin nə qədər doğru olduğunu yoxlayın.

1. Dərimizi duyğu orqanı hesab edə bilərikmi? Nə üçün belə hesab edirsiniz? 2. Dil vasitəsilə hansı dadları almaq mümkündür? 3. Cavabı tapmaqda sizə hansı duyğu orqanları kömək etdi?

Fəaliyyətdən nəticə çıxardım ki...

Aşağıdakılar hansı duyğu orqanlarına aiddir?

Eşitmə

Görmə

Qoxubilmə

Dadbilmə

Ətrafda baş verən hadisələri anlamağımızda duyğu orqanlarının rolu nədən ibarətdir?

Yüksək səslə dinləmək məlumatı eşitməyimizə necə təsir edir?

Güclü işıq gözümüzdə necə təsir edə bilər?

Bu qulaqcıqlardan hansı eşitməyimizə daha çox ziyan vura bilər? Araşdırın.

Şəkillərdən hansında kitab oxuyan uşaq yanlış rəftar edir?

Dərimiz ətraf mühiti hiss etməyimizdə hansı rolu oynayır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

LAYHƏ

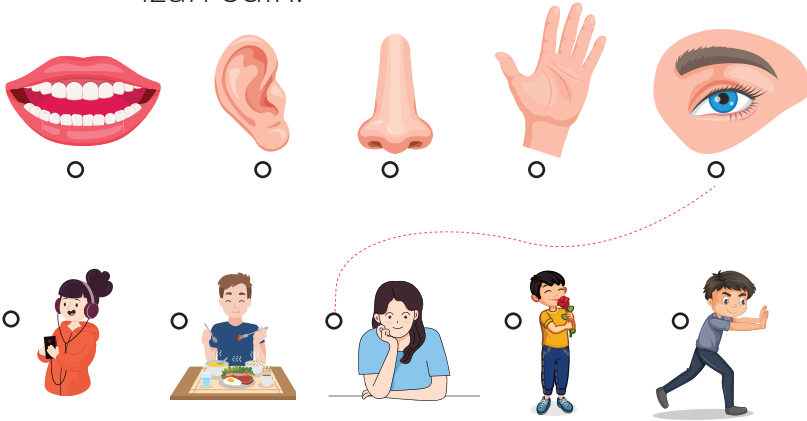

Bu əlamətlər hansı duyğu orqanları vasitəsilə hiss edilir? Müzakirə edin.

- 1 daşın sərtliyi
- 2 yastığın yumşaqlığı
- 3 tamaşanın izlənməsi
- 4 qidanın şirinliyi
- 5 qidanın xarab olması
- 6 nəqliyyat vasitələrinin səsi

Aşağıda qeyd edilən əşyalarla duyğu orqanları arasında əlaqəni qurun və izah edin:

Şəkil əsasında dərinin insan həyatında rolunu izah edin.

Peşə

Göz həkimləri insanlarda olan göz xəstəliklərini müalicə edirlər.

Maraqlı

Maşın hərəkət edərkən yan pəncərədən baxdıqları və gözlərini yumduqları üçün bəzi insanların başı gicəllənir. Çünki bu zaman göz və qulaq fərqli məlumatlar alır.

Nəticə

İnsan ətraf mühiti duyğu orqanları vasitəsilə hiss edir. Bu duyğu orqanları burun, göz, dil, dəri, qulaqlardır.

18

Coğrafi
obyektlər

Yer kürəsi quru və su sahələri ilə zəngindir. Ən böyük su sahəsi dünya okeanıdır. Okeanlar və dənizlər bir-birinə bənzəsə də, əslində, fərqlidir. Dənizlərin sahəsi okeana nisbətən kiçik olur. Dənizlər okeanlardan sualtı dağlarla, adalarla və quru sahələri ilə ayrılır. Ən böyük quru sahələri isə materiklərdir.

Dağlar, dərələr, çaylar kimi dənizlər, okeanlar, materiklər, adalar da coğrafi obyektlər hesab edilir. Materiklər hər tərəfdən okean suları ilə əhatə olunub. Hər tərəfdən su ilə əhatə olunmuş, lakin materikə nisbətən daha kiçik olan quru torpaq sahələri ada adlanır.

Siz hansı adaları tanıyırsınız?

istifadə edilənlər

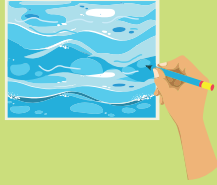
Layihə

1. Ötən illərdə coğrafi obyektlər haqqında öyrənilənlər.
2. Coğrafi obyektləri bir-birindən fərqləndirən xüsusiyyətlər.

Coğrafi obyektləri fərqləndirək.

1

Kağızda dünya okeanını təsvir edin.

4

Materiki sarı, adanı bənövşəyi rənglə rəngləyin.

2

Süngərdən istifadə edərək bir materik kəsin.

5

Fiqurları kağızın üzərinə yapışdırın.

3

Süngərdən istifadə edərək bir ada kəsin.

6

Hər iki fiqur arasında fərqi iş dəftərinə qeyd edin.

1. Kəsdiniz materik və ada fiqurlarının bir-birindən əsas fərqi nədədir? 2. Sizcə, okeanın dayaz və dərin yerlərini fərqləndirmək üçün necə rəngləmək olar?

Layihə əsasında müəyyən etdim ki...

Hansı şəkildə coğrafi obyekt hər tərəfdən su ilə əhatə olunub?

1

2

Niyə dəniz və okeanların səthi dərin qatlarla müqayisədə daha açıq rəngdə olur?

Okean və dənizi müqayisə etdikdə, sizcə, hansı daha dərinidir?

Necə düşünürsünüz, hansı su sahəsində daha çox canlı yaşayır: dənizdə, ya okeanda?

Azərbaycan hansı materikdə yerləşir?

Dənizləri okeanlardan hansı quru sahələri ayırır?

ƏHİLƏ

Venn diaqramı çəkin və dünyanın ən böyük okeanı və ən böyük dənizi haqqında məlumatları yazaraq müqayisə aparın.

- ★ Daha dərinidir.
- ★ Sahəsi daha böyükdür.
- ★ Sahəsi daha kiçikdir.
- ★ Hər tərəfdən ölkələrlə əhatə olunub.
- ★ Bəzi hissələri materiklərlə əhatə olunub.
- ★ Suyu duzludur.
- ★ Balıq və digər su heyvanları ilə zəngindir.
- ★ İnsanların fəaliyyəti nəticəsində çirklənir.

Verilmiş xəritədə ada və materiki müəyyən edin.

Xəzər dənizində olan ən böyük ada haqqında araşdırma aparın.

Peşə

Okeanoloqlar okeanlar haqqında araşdırma aparan şəxslərdir.

Maraqlı

Azərbaycan ərazisi milyon illər əvvəl qədim okeanın bir hissəsi olmuşdur.

QR kod

Skən et

Nəticə

Coğrafi obyektlər ilk baxışda bənzər olsa da, ölçüsünə, dərinliyinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

19

Planın
çəkilməsi

İnsanlar getdikləri, axtardıqları yeri daha asan tapmaq üçün planlardan istifadə edirlər. Plan yeni inşa edilən bina, yaxud hansısa otağın quruluşu haqqında da məlumat verir. Planda yaşadığımız evin, sinfin, otağın yuxarıdan olan görünüşü çəkilir. Məsələn, bir kitaba yuxarıdan baxın. Siz düzbucaqlı görəcəksiniz. Planda da onu bu şəkildə, lakin kiçildilmiş formada vermək lazımdır. Planda əşyalar, onların yeri dəqiq göstərilir. Məsələn, otaqda stol, stul, şkaf, pəncərə, qapı yerləşdiyi yerə uyğun olaraq çəkilir.

Adətən, binalarda planlardan təhlükəsizlik məqsədilə istifadə edilir. Məsələn, hər hansı bir hadisə baş verərsə, plan vasitəsilə insanlar yanğın çıxışının harada olduğunu asanlıqla müəyyən edə bilirlər.

istifadə edilənlər

? Sizcə, böyük ölçülü əşyalar planda necə kiçildilə bilər?

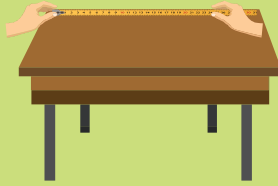
Layihə

1. Planda göstəriləcək əşyalar.
2. Planda qapı və pəncərələrin yeri.

Sınıf otağının planını hazırlayaq.

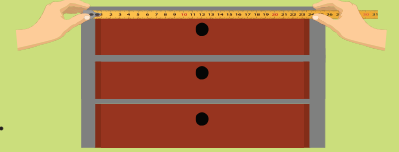
1

Sınıfdəki partaların ölçülərini qeyd edin.

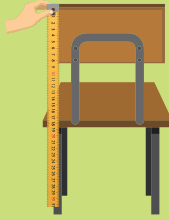
4

Şkafın ölçülərini qeyd edin.

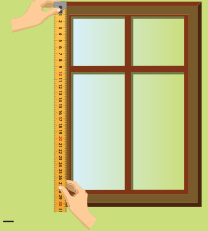
2

Sınıfdəki stulların ölçülərini qeyd edin.

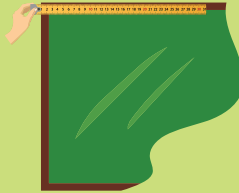
5

Pəncərənin və qapının ölçülərini qeyd edin.

3

Lövhənin ölçüsünü yazın.

6

Ölçdüyünüz rəqəmləri 10 dəfə kiçildin və planda çəkin.

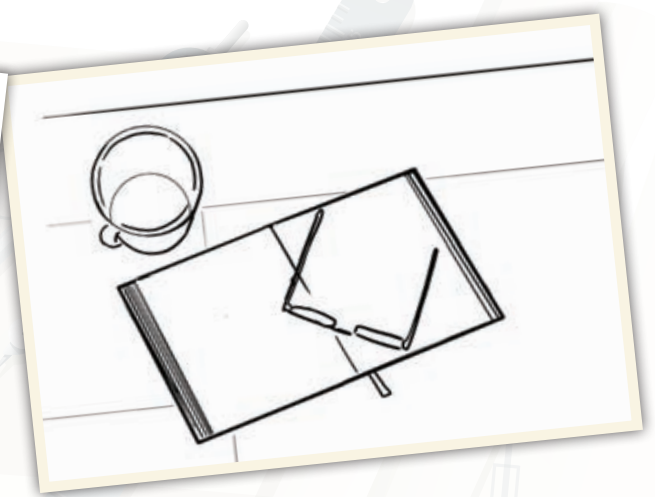
1. Planın oxuna bilməsi üçün əşyaları necə qeyd etdiniz?
2. Əyləşdiyiniz partanın planını çəkərkən hansı əşyaları planda göstərdiniz?
3. Ölçü götürərkən əşyaların hündürlüyünü, yoxsa enini nəzərə aldınız?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

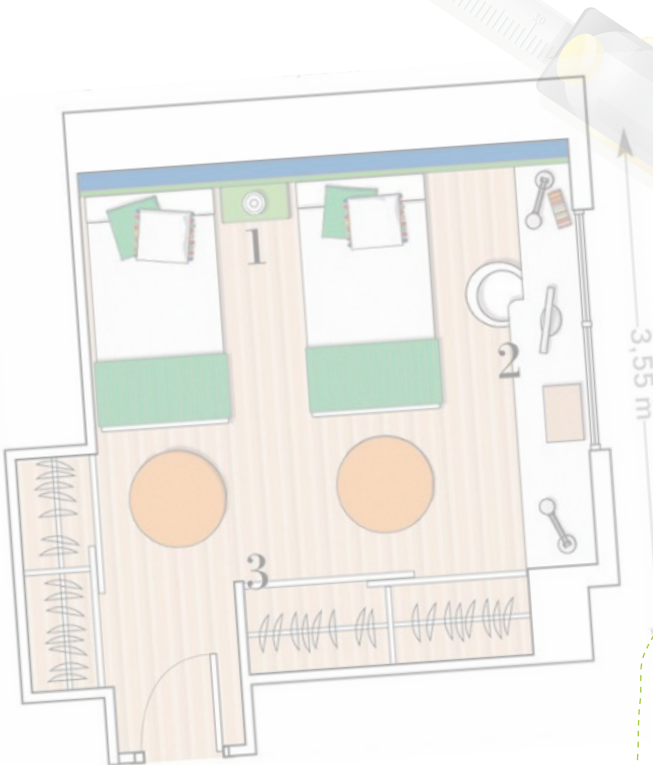
Şəkil və plan arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətlər hansılardır?

Yaşadığınız evin planını çəkərkən daha çox nələrə diqqət yetirməlisiniz?

Planda daha çox hansı əşyaların şəkli və adları qeyd edilməlidir? Nə üçün belə düşünürsünüz?

Planda əşyaların ölçüsü necə kiçildilir?

Planda qapı və pəncərənin qeyd edilməsi lazımdır mı?

Evin çıxışının olduğu yeri necə göstərmək olar? Bu nə üçün lazımdır?

ƏLİYİ

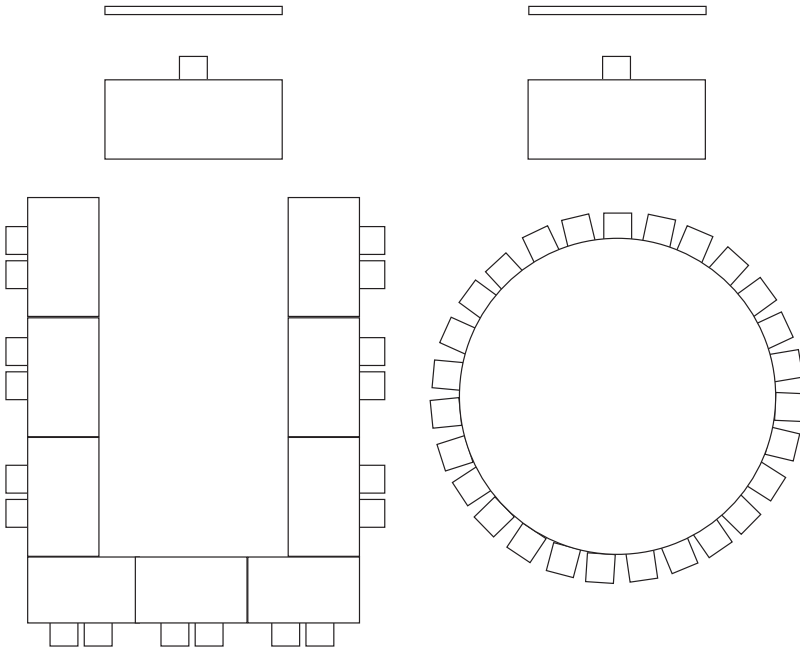
Otağınızın planını çəkin.

Sinif otağınızın planını çəkmək üçün siz neçə əşyanı göstərməlisiniz? Sayın və iş dəftərinə qeyd edin.

Sinif otaqlarının planını oxumağa çalışın.

Memarlar binaları planlaşdırən və tikilməsini yerinə yetirən şəxslərdir.

İçərişəhərdə Şirvanşahlar sarayının planı ilk dəfə 1850-ci ildə bir səyyahın kitabında verilib.

Sadə əşyaların, otaqların planını çəkmək mümkündür. Bu zaman təsvir edilən hər bir əşyanın ölçüsü dəfələrlə kiçildilir və yuxarıdan göründüyü kimi çəkilir.

Yol nişanları

Biz oxumaq və ahlamaq üçün hərfləri, yəni əlifbanı bilməliyik. Yol nişanları da yolda əməl etməli olduğumuz hərəkət qaydalarının əlifbasıdır. Onları bilmək yol mədəniyyətinə malik olmaq deməkdir. Onları oxumağı bacarmasaq, yolda düzgün hərəkət edə bilmərik. Yol nişanları həm piyadalara, həm də sürücülərə istiqamət verir, onları xəbərdar edir, məlumatlandırır, hansısa hərəkətin qadağan olduğunu bildirir.

Yəqin ki, siz yol kənarlarında piyada zolağının, yeraltı və yerüstü piyada keçidlərini göstərən nişanlara çox rast gəlmisiniz.

Bunlar məlumatverici nişanlardır. Xəbərdarlıq nişanları hansısa bir təhlükənin ola biləcəyi ilə bağlı xəbərdarlıq edir.

istifadə edilənlər

Sizcə, qadağan nişanları nə
üçündür?

1. Qadağan nişanlarını fərqləndirən əlamətlər.
2. Məlumatverici nişanları fərqləndirən xüsusiyyətlər.
3. Xəbərdarlıq nişanları haqqında məlumat.

Yol nişanlarını qruplaşdıraraq.

1

Məlumatverici nişanları seçin və iş vərəqinə yapışdırın.

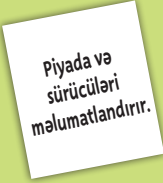
4

Mənasını yazın və ümumiləşdirin.

Sürücüləri xəbərdar edir.

2

Mənalarını araşdırın və yazın.

5

Qadağan nişanlarını seçin, iş dəftərinə yapışdırın.

3

Xəbərdarlıq nişanlarını seçin və iş vərəqinə yapışdırın.

6

Mənalarını yazın və ümumiləşdirin.

1. Sizcə, bütün qadağan nişanlarını birləşdirən ümumi xüsusiyyətlər hansıdır?
2. Bütün məlumatverici nişanlar hansı əlamətlərinə görə fərqlənir?
3. Xəbərdarlıq nişanlarını necə seçə bildiniz?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Sizcə, nə üçün bütün işıqforların rəngləri eynidir? Işıqfor işləməsə yolda və hərəkətdə hansı çətinliklər yaranar? Bu zaman hərəkət necə tənzimlənməlidir?

Hansı avtomobillər qırmızı işıqda keçə bilər? Onları gördükdə biz nə etməliyik?

Aşağıdakı işarələrdən hansı xəbərdarlıq nişanıdır? Mənasını izah edin.

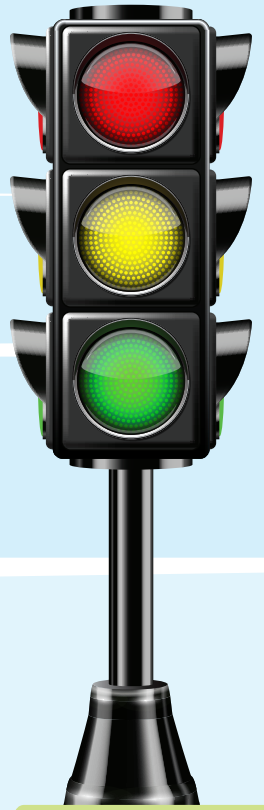
Əgər hansısa bir küçəyə girişdə işarəsi varsa, orada oynamaq olarmı?

Şekillərdən hansında yol hərəkəti qaydaları pozulub?

Şekildəki hansı piyadalar yol hərəkəti qaydalarını pozurlar?

İşarə

Bəzi ölkələrdə həmin ərazidə yaşayan heyvanlar üçün yol nişanlarına rast gəlmək olar. Azərbaycanda bu cür nişanda hansı heyvan şəklindən istifadə edildiyini araşdırın və şəklini çəkin.

Aşağıdakı yol nişanları ilə mənalarnı əlaqələndirin.

Adı	Mənası
Signal vermək qadağandır!	Yolu keçərkən sürətli hərəkət edən nəqliyyatdan qorunmaq üçün istifadə olunur.
Uşaqlar!	Ətrafda olanlara nəqliyyat signalları ilə narahat etməmək üçün istifadə olunur.
Xəstəxana nişanı	Yaxınlıqda istifadə üçün xəstəxana olduğunu bildirir.
Piyada keçidi	Yolun üzərində nəqliyyat sürətlə hərəkət etdiyi üçün yeraltı keçiddən istifadənin vacibliyini bildirir.

Yol polisləri yol hərəkətinin təhlükəsizliyini qoruyan şəxslərdir.

ABŞ-da aparılan müşahidələrdə bəzi heyvanların işıqforun işıqlarına uyğun olaraq yol keçdiyi müəyyən edilib.

Yol mədəniyyətinə sahib olan insanlar yol nişanlarını tanıyır və fərqləndirir, yol hərəkəti qaydalarına əməl edirlər. Yol nişanları insanlara məlumat verir, xəbərdarlıq edir və bəzi hərəkətləri qadağan edir.

21

Nəqliyyatdan
istifadə
qaydaları

İnsanlar müxtəlif nəqliyyat vasitələrindən istifadə edərək istədikləri yerə gedə bilirlər. Hətta bəzi nəqliyyat vasitələri ilə bir neçə saat ərzində dünyanın ən uzaq ölkəsinə belə çatmaq mümkündür. Nəqliyyat vasitələri insanların daşınmasını təmin edir. Öz təhlükəsizliyini qorumaq istəyən hər kəs onlardan istifadə edərkən necə davranmalı olduğunu bilməlidir. Yalnız belə olduqda getdiyimiz ünvana rahat və tez çatmaq olar.

Nəqliyyat vasitələri müxtəlif olduğu kimi, onlardan istifadə edərkən riayət etməli olduğumuz qaydalar da fərqlidir. Məsələn, siz artıq avtobusdan istifadə zamanı ayaq üstə durarkən tutacaqlardan yapışmalı olduğunuzu bilərsiniz. Əlinizi, başınızı hərəkət edən avtobusun pəncərəsindən çıxarmağın təhlükəli olduğundan da xəbərdarsınız.

istifadə edilənlər

Sizcə, digər nəqliyyat vasitələrində hansı təhlükəsizlik qaydalarını bilmək vacibdir?

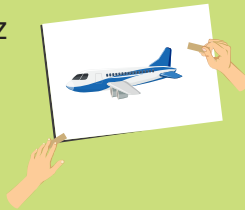

1. Gəmi ilə səyahət zamanı təhlükəli hal yaranarsa, əməl etməli olduğumuz qaydalar. 2. Təyyarədə sərnişinlərə qoyulan qadağalar.

Nəqliyyat vasitələrində davranma qaydaları tərtib edək.

1

Vərəqə seçdiyiniz nəqliyyat növünün şəklini yapışdırın.

4

Yolverilməz olan hərəkəti qırmızı rənglə qeyd edin.

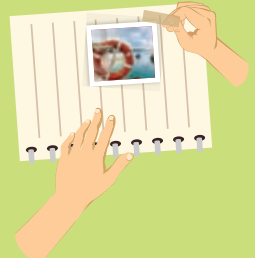
2

Onda hansı qaydalara əməl etməli olduğunuzu müzakirə edin.

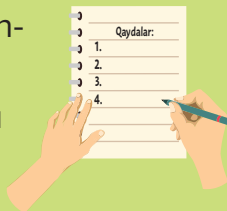
5

Təhlükəsizlik qaydalarına aid olan əşyaların şəkillərini iş vərəqinə yapışdırın.

3

Müzakirə nəticəsində müəyyən etdiyiniz qaydaları yazın.

6

O əşyalardan başqa hansı nəqliyyatda istifadə edildiyini iş vərəqinə qeyd edin.

1. Nəqliyyat vasitələrində hansı təhlükəsizlik qaydalarının mövcudluğundan xəbəriniz yox idi? 2. Hansı təhlükəsizlik qaydalarına hər zaman əməl edirsiniz? 3. Hansı qaydalar sizə çətin göründü?

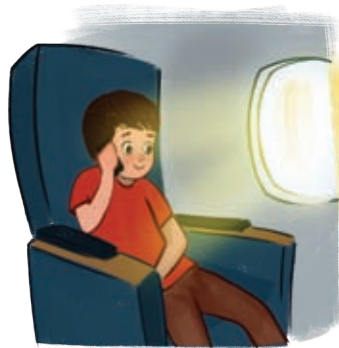

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Aşağıdaki şəkillərdən hansında nəqliyyatdan istifadə qaydaları pozulub?

Sizcə, nə üçün gəmidə olarkən göyertənin kənarına çox yaxınlaşmağa icazə verilmir?

Təyyarədən istifadə zamanı hansı hərəkətləri etmək təhlükəli ola bilər?

Nə üçün bütün nəqliyyat vasitələrində hər hansı bir qəza baş verdiyi zaman, ilk növbədə, təmkinli olmaq tələb edilir? Belə bir hal yaranarsa, nə etmək lazımdır?

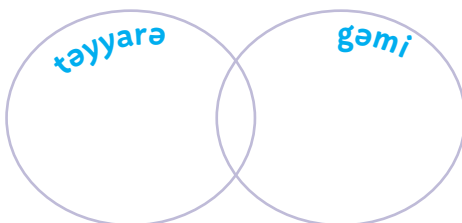

Aşağıdakı qaydaların səbəblərini izah edin:

Nəqliyyat növü	Qayda
	Təyyarə qalxdıqda və en-dikdə kəmərin taxılması
	Xilasedici gödəkçələrdən istifadə edilməsi
	Qəza zamanı oksigen maskasını böyüklərin birinci taxması və yalnız ondan sonra uşaqlara yardım edilməsi
	Göyertədən suya boylanmağın qadağan edilməsi
	Xilasedici gödəkçədən istifadə edilməsi
	Telefondan uçuş rejimində istifadə edilməsi

Venn diaqramından istifadə edərək gəmi və təyyarə üçün oxşar və fərqli qaydaları müəyyənləşdirin.

Xilasedicilər fəvqəladə hallar zamanı insanları təhlükəli vəziyyətlərdən xilas edirlər.

“Azərbaycan Hava Yolları”nda qaydaları tez-tez pozan sərnəşinlər 3 ay və artıq müddətə “Arzuolunmaz sərnəşinlər siyahısı”na daxil edilir. Onların təyyarədən istifadə etməsinə qadağa qoyulur.

Nəqliyyat vasitələrindən istifadə edərkən bir sıra qaydaları bilmək lazımdır. Onlara əməl etməklə gedəcəyimiz ünvana rahat çata bilərik.

22

Təhlükələrdən qorunaq

Müasir dövrdə insanlar öz həyatlarını asanlaşdırmaq üçün müxtəlif məişət avadanlıqlarından istifadə edirlər. Ütü, tozsoran, elektrik çaydanı, elektrik sobası və s. Bu avadanlıqlar, adətən, elektrikle çalışır, insanların əllə gördükləri işi daha sürətlə və tez bir zamanda yerinə yetirir. Lakin onlardan bəzilərinə qarşı daha diqqətli davranmaq lazımdır. Çünki hər hansı bir ehtiyatsızlıq həyatımız üçün təhlükəlidir.

Məsələn, məişət avadanlıqlarının bəziləri yanğın yaranmasına, yaxud elektrikvurmaya səbəb ola bilər. Bundan başqa, məişətdə istifadə olunan kəsici və deşici alətlər də var. Onlarla da ehtiyatla davranmaq lazımdır. Bıçaq, qayçı, balta belə alətlərdir.

istifadə edilənlər

Sizcə, məişət avadanlıqlarından istifadə edərkən hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməliyik?

1. Elektrikvurmaya səbəb olan avadanlıqlar.
2. Yanğına səbəb olan avadanlıqlar.
3. Kəsici və deşici alətlər.

Təhlükəsizlik qaydalarını tərtib edək.

1

Yanğına səbəb ola bilən məişət avadanlıqlarının şəkillərini iş dəftərinə yapışdırın.

4

Onlarla təhlükəsiz davranma qaydalarını yazın.

2

Onlarla təhlükəsiz davranma qaydalarını tərtib edin.

5

Kəsici və deşici alətlərin şəkillərini seçin və iş dəftərinə yapışdırın.

3

Elektrikvurmaya səbəb ola bilən avadanlıqların şəklini seçin və iş dəftərinə yapışdırın.

6

Onlarla təhlükəsiz davranma qaydalarını tərtib edin.

4. Seçdiyiniz əşyalardan hansı daha təhlükəlidir?
5. Məişət avadanlıqları və əşyalarından hansını kəsici, deşici alət adlandırma bilərik?
6. Məişət avadanlıqları ilə təhlükəsiz davranmaq üçün hansı qaydaları bilməliyik?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Bu məişət avadanlıqları sizin üçün hansı təhlükəli vəziyyət yarada bilər?

Şirəçəkən

Ətçəkən

Kofe üyüdən

Soyuducu

Şəkildəkilərdən hansı həyatınız üçün təhlükə yarada bilər? Niyə?

Qeyd edilənlərdən hansını etmək olmaz?

Evdən çıxarkən televizoru söndürmək.

İsəq əllərlə elektrik avadanlıqlarına toxunmaq.

Böyüklərin xəbəri olmadan dərman qəbul etmək.

Xarab olmuş elektrik avadanlığını düzəltməyə çalışmaq.

Evdə qaz qoxusu hiss etdiyiniz zaman hansı təhlükəsizlik tədbirlərinə əməl etməli, necə davranmalısınız?

Şəkillərdə təsvir olunanları gördükdə nə edərsiniz?

Hər bir binanın yanğın və digər təhlükəli hallarda oranı tərk etmək üçün planı olur. Qeyd olunan qaydalara əməl edərək eviniz üçün belə bir plan qurun.

- 1 Evinizin sadə planını çəkin. Hər bir otağı qeyd etməyə çalışın.
- 2 Otaqların üzərində adlarını qeyd edin.
- 3 Hər otağın pəncərəsini çəkin.
- 4 Hər bir otaqdan çıxış istiqamətini göstərin.
- 5 Evi təhlükəsiz halda tərk etmək üçün istifadə edə biləcəyiniz yeri "Çıxış" kimi qeyd edin.

QR kod

Skən et

Aşağıda göstərilən nəticənin olmaması üçün nə etmək lazım gəldiyini müzakirə edin.

yanğın, bədəndə yanğın izləri, qazdan boğulma

kəsilmə, xəsarət, kəsilmə nəticəsində qanaxma

yanğın, tüstüdən zəhərlənmə

Peşə

Yanğınsöndürənlər

yanğın baş verdikdə onun söndürülməsi ilə məşğul olan mütəxəssislərdir.

Maraqlı

Böyük yanğınları söndürmək üçün təyyarə və vertolyotlardan su tökülür, yanğının qarşısı alınır.

Nəticə

Məişətdə istifadə etdiyimiz avadanlıqlar bəzən həyatımız üçün təhlükə yarada bilər. Ona görə də onlarla ehtiyatlı davranmalıyıq.

23

Fövqəladə
hallarda davranış
qaydaları

Təbiətdə elə hadisələr var ki, ətraf mühitə ziyan vura və eyni anda bir çox insanın həyatı üçün təhlükə yarada bilər. Bu hadisələrə fövqəladə hallar deyilir. İnsanlar onların qarşısını almağa, təsirini azaltmağa çalışırlar. Məsələn, torpaq sürüşməsinin qarşısını almaq üçün çoxlu ağaclar əkir, daşqınları yönləndirmək üçün bəndlər tikirlər. Təbii fəlakətlərin harada ola biləcəyini təxmin də etmək olar. Böyük çayların sahilində daşqınların, dağətəyi ərazilərdə torpaq sürüşməsi və qar uçqunlarının olması gözləniləndir.

Elə hadisələr də var ki, insanların fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bunlar texnogen qəzalar adlanır. Məsələn, yanğın, məşin qəzaları, partlayışlar və s. Həm təbii fəlakətlər, həm də texnogen qəzalar zamanı ən vacib olan hərəkət qaydalara uyğun davranmaqdır.

? Sizcə, bu qaydalar hansılardır?

istifadə edilənlər

- ## Qaydalar cədvəli hazırlayaq.

Xilasedici
ləvazimatların
şəkillərini seçin.

Zola's zamanı

Sürüş zamanı

Onların adlarını müəyyənləşdirib yazın.

Onlardan nə
üçün istifadə
edildiyini qeyd
edin.

Təxmini
dərsnaməli

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Texnogen qəzalar və təbii fəlakətlər nədir? Onları bir-birindən ayıran əsas xüsusiyyət hansıdır?

Azərbaycan ərazisində son zamanlarda hansı təbii fəlakətlərin baş verdiyini bilirsiniz?

Yanğın təhlükəsinə qarşı yaşayış yerlərində, məktəblərdə bu ləvazimatlardan hansı saxlanılmalıdır?

Təhlükəli hallar zamanı nə üçün liftdən istifadə etmək olmaz?

Təbii fəlakətlər insanlara necə ziyan vura bilər?

Topaq sürüşmələrinin qarşısı alınması üçün hansı addımlar atılır?

Fövqəladə hallar zamanı haradan məlumat almaq olar?

Şəkildəki hansı evlər daha çox uşqun təhlükəsi ilə üz-üzədir?

LAYIHƏ

Hansı şəkildəki uşaq zəlzələ halında düzgün hərəkət edir? Səbəbini izah edin.

Sinfinizdə zəlzələ zamanı ən təhlükəsiz ola biləcək yerləri müəyyən edin.

Evə gələrkən qapının ağzında qaz qoxusu hiss etmisinizsə, aşağıda qeyd edilənlərin hansını etmək olmaz? Fikirlərinizi əsaslandırın:

- 1 işığı yandırmamaq
- 2 dərhal böyüklərdən kiməsə xəbər vermək
- 3 fəvqəladə hallar xidmətinə zəng etmək
- 4 içəri daxil olub qazı bağlamaq
- 5 pəncərələri açmaq

Zəlzələ, torpaq sürüşməsi, daşqın, meşə yanğını halları zamanı əməl edilməli qaydalarla bağlı Venn diaqramı qurun.

Jurnalistlər xəbər və məlumatları toplayaraq cəmiyyətə çatdıran insanlardır.

Güclü zəlzələdən sonra Şamaxı quberniyasının paytaxtı Bakıya köçürülmüşdü. O zəlzələ ilə bağlı Şamaxı Diyarşünaslıq Muzeyində çoxlu eksponat saxlanılır.

Təbii fəlakətlər və texnogen qəzalar zamanı təyin edilmiş qaydalara əməl etmək lazımdır. Soyuqanlı olmaq, böyüklərin yanından uzaqlaşmamaq vacibdir.

24

Sağlamlığımız və
vərdişlərimiz

Sağlam yaşamaq istəyiriksə, bəzi qaydalara əməl etməli, onları vərdiş halına salmalıyıq. Vərdiş insanın hər gün təkrar etdiyi hərəkətlərdir. Məsələn: gigiyena qaydalarına əməl etmək, əlləri tez-tez sabunla yumaq, dişləri fırçalamaq kimi. Düzgün qidalanmaq, idmanla məşğul olmaq və s. kimi hərəkətləri də vərdiş halına salmaq lazımdır. Bundan başqa, sağlam olmaq üçün özümüzü soyuqdan və ya istidən qorumaq, hər zaman mövsümə və hava şəraitinə uyğun geyinmək lazımdır. Telefona, kompüterə və televizora uzun müddət baxmağın, fasiləsiz olaraq oyun oynamağın düzgün vərdiş olmadığını da anlamalıyıq. Unutmayaq ki, sağlamlığımızı qoruyan qaydalara kiçik yaşlardan diqqət etmək lazımdır. Çünki uşaqlıqda qazandığımız vərdişlər bütün həyatımız boyu bizimlə birlikdə yaşayacaq.

Sizcə, sağlamlığımıza ziyan vuran vərdişlər dedikdə nə nəzərdə tutulur?

istifadə edilənlər

Layihə

1. Sağlamlığımıza mənfi və müsbət təsir göstərən qidalar.
2. İçməyə verdiş etdiyimiz içkilərin sağlamlığımıza təsiri.

Vərdiş etdiyimiz içkilərdə şəkərin miqdarını aydınlaşdıraraq.

1

Qutuların üstündəki yazılara görə tərkibindəki şəkəri müəyyən edin.

4

İçki qablarını skoçla karton parçasına yapışdırın.

2

Seçdiyiniz içkilərin siyahısını tutun və hər birində şəkərin miqdarını iş dəftərinə qeyd edin.

5

Hər içkiyə aid plastik torbanı onun altından yapışdırın.

3

1 çay qaşığı 4 q hesablaqla hər içkidəki şəkəri ölçüb plastik torbalara doldurun.

6

Gün ərzində bir neçə belə içki içsəniz, nə qədər şəkər qəbul edəcəyinizi hesablayın.

1. Hansı içkinin tərkibindəki şəkərin miqdarı sizi təəccübləndirdi?
2. Hər gün bu içkiləri qəbul etmək verdişi sağlamlığınıza necə təsir edə bilər?
3. Qidalanma verdişindən başqa sağlamlığınıza təsir edən hansı verdişləri tanıyırsınız?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Aşağıdakı şəkillərdən hansında sağlamlığınıza zərər verə bilən vərdişlər təsvir edilib?

Şəkillərdə təsvir edilənləri oxumağa çalışın. Onlar nə üçün çox təhlükəli hesab edilir?

8 saatlıq yuxu, sağlam qidalanma və açıq havada 1 saatlıq gəzinti nəyə görə sağlamlıq üçün vacibdir? Fikirlərinizi yoldaşlarınızla müzakirə edin.

Kompüter, televizor qarşısında çox vaxt keçirmək, telefona çox baxmaq sağlamlığınıza hansı təsirləri göstərə bilər? Sadalayın və müzakirə edin.

Sürətlə yayılan qrip, COVID-19, boğaz ağrısı xəstəliklərindən qorunmaq üçün nə etmək lazımdır?

Əyləncə mərkəzlərində, olduğunuz qapalı məkanda siqaret çəkən gördükdə nə edərsiniz?

Zərərli vərdişlərdən qorunmaq üçün nə etmək lazımdır? Sən hansı addımları təklif edərsən?

ƏHƏMİYYƏTLİ

Sınıf yoldaşlarınız arasında kiçik bir sorğu keçirin. Dəftərinizdə cədvəl quraraq cavabları qeyd edin. Nəticəni ümumiləşdirin və müzakirə edin.

Qazlı içkiləri sevirsinizmi?

Sizin yaxınlığınızda və ya olduğunuz otaqda siqaret çəkilərkən narahat olursunuzmu?

Tez-tez su içirsinizmi?

Televizora uzun müddət baxırsınızmi?

Sağlam qidalanırsınızmi?

Küçədə və ictimai yerlərdə tanımadığınız şəxs sizə nəşə təklif etsə, onu qəbul edərsinizmi?

Hava şəraitinə uyğun geyinirsinizmi?

Vaxtında yatırırsınızmi?

Sağlam həyat tərzini üçün aşağıda göstərilən qaydaları davam etdirin və bir vərdiş cədvəli hazırlayaraq gündəlik nə qədər əməl edib-etmədiyinizi yoxlayın. Qaydaları otağınızdan asın və gündəlik qeydiyyat aparın.

- 1 tez-tez otağın pəncərəsini açıb havalandırmaq
- 3 kino, cizgi filmi və oyunlara həddindən çox vaxt ayırmamaq

İnsanları zərərli vərdislərdən qorumağa səsləyən şəkillər çəkin.

Peşə

Həkimlər insanların sağlamlığı üçün çalışır, onları xəstəliklərdən müalicə edirlər.

Maraqlı

Bir çoxları təzə sıxılmış meyvə şirələrinin sağlamlığa xeyri olduğunu düşünürlər. Lakin həkimlər meyvənin özünü yeməyin daha xeyirli olduğunu deyirlər.

Nəticə

Öz sağlamlığımızı qorumaq üçün yaxşı vərdislərə sahib olmalıyıq. Təmiz havada gəzmək, sağlam qidalanmaq, 8 saat yatmaq və gigiyena qaydalarına əməl etmək vacibdir.

25

Qida
təhlükəsizliyi

Siz artıq qidalandığınız məhsulların tərkibi haqqında məlumat əldə etməyin vacib olduğunu öyrənmisiniz. Lakin qidanın tərkibini bilmək yetərli deyil. Bundan başqa, onun hazırlanma tarixini də öyrənmək lazımdır. Çünki köhnəlmiş qida sağlamlığa ziyan vura bilər. Əgər fikir versəniz, görərsiniz ki, qida məhsullarının, dərmanların, içkilərin üzərində onların istehsal edildiyi və ya istifadə üçün yararlı olduğu tarix qeyd olunur. Özünü və yaxınlarınızın sağlamlığını qorumaq üçün bu məlumata diqqətlə yanaşmaq lazımdır.

istifadə edilənlər

Sizcə, istehsal tarixindən başqa hansı əlamətlər qidanın köhnə olduğundan xəbər verə bilər?

1. Vaxtı keçmiş və yeməyə yararlı olmayan qidaların görünüşü. 2. Qidanın köhnə olduğuna işarə edən əlamətlər.

Qida zəhərlənməsindən qorunma qaydasını müəyyən edək.

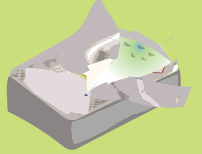
1

Bir neçə qablaşdırılmış kəsmik seçin.

4

Kəsmiklərin görünüşündə sizi narahat edən xüsusiyyətləri müəyyən edin.

2

Qablaşdırmanın üzərindəki istifadə tarixini oxumağa çalışın.

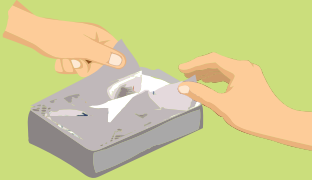
5

Kəsmikləri qoxulayın.

3

Qablaşdırmanın ağzını açın.

6

Əldə etdiyiniz məlumatları qeyd edin və müzakirə edin.

1. Qidanın köhnə olduğunu hansı əlamətlərinə görə müəyyən etdiniz? 2. Qidanın üstündəki tarix təzədirsə, lakin görünüşü sizdə şübhə oyadırsa, necə davranarsınız?

Layihə əsasında öyrəndim ki...

Peşə

Əczaçılar aptekdə işləyən, dərmanları tanıyan şəxslərdir.

Maraqlı

İslandiyada bir müştəri 2009-cu ildə burger və qızardılmış kartof alır. Onları yemir və illərlə saxlayır. 2019-cu ildə çəkilən şəkildə onların dəyişmədiyi görünür. Bu nəyin əlaməti ola bilər?

Nəticə

Qida və dərmandan zəhərlənməmək üçün mütləq onların son istifadə tarixini bilmək lazımdır.

Aşağıdakı şəkildə qida zəhərlənməsinin hansı əlamətləri göstərilib?

Dərmandan istifadə nə üçün valideynlərin nəzarəti altında olmalıdır?

Şəkildə hansı qaydalar pozulub və bu, qida zəhərlənməsinə səbəb ola bilərmi?

Aşağıda verilən siyahıda istifadə etdiyimiz qida məhsullarına aid dörd əsas qayda qeyd olunub. Dəftərinizdə hər bir qaydanın əhəmiyyətini yazın.

- ★ təmizlik
- ★ çiyət məhsulları və meyvələrin ayrı-ayrı qablaşdırılması
- ★ düzgün temperaturda bişirilməsi
- ★ yeyilmədiyi halda soyuducu və ya buzluqda saxlanması